

Salahattin Polat ile Hadis ve Türkiye’de Hadis İlmî Üzerine

*Prof. Dr. İbrahim HATİBOĞLU**

Hatiboğlu: Bismillâhirrahmânirrahîm.**

Muhterem Hocam, ana hatlarıyla ilmî geçmişinizi bilmekle birlikte, oldukça ayrıntılı bir şekilde arka plânını da öğrenmiş olduk. Uygun görürseniz şimdi de hadis konuları, Türkiye’de modernleşme, modernleşmenin hadise etkisi, fakültelerimiz, hocalarımızın bu konuya bakışı gibi konulara girmek istiyorum. 1989 yılında, benim de yüksek lisansa başlamamdan bir yıl önce 26 Temmuz 1988 tarihinde Fazlurrahman vefat etti. Bu tarih, kanaatimce Türkiye’de yenilikçi İslâm tartışmaları açısından bir milattır. Bu tartışmaların da içinden geçmiş/geçmekte olan bir kişi olarak Türkiye böyle bir modernleşme-gelenekselcilik tartışmalarına girmeye müsait bir vasat mıydı? Birbirine zıt fikirler ifade edilmesine rağmen, araştırmacıların birbirini hoşgörü ile dinleyebilmesini bir kazanım olarak görüyor musunuz?

Polat: Fazlurrahman’ın vefatı, sizin tabirinizle ‘yenilikçi İslâm’ tartışmaları için milat mıydı tartışılabilir. Çünkü yenilikçi denebilecek müslüman düşünürler hakkında ülkemizde yapılan tartışmaların daha eskilere gittiğini söyleyebilirim. Sorunuzun cevabına geçmeden önce bir hususu tasrih etmeme müsaadenizi istirham ediyorum. Bendeniz ilim ve fikir adamlarımızın, batılılarca çokça yapılan modernist, gelenekçi, muhafazakâr, yenilikçi... gibi son derece genel şablonlar altında tanımlanmasına öteden beri karşıyım. Çünkü insanları bu tür aşırı genellemelerle kategorize etmek onlara karşı tam bir

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı, ihatiboglu@hotmail.com

** Bu mülâkât, Prof. Dr. Salahattin Polat Hocamızın Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi’ndeki (Kayseri) çalışma odasında 09.10.2009 tarihinde gerçekleştirilen ve birinci kısmı *Hadis Tetkikleri Dergisi*’nde (IX/2 (2011), s. 143-170) “Prof. Dr. Salahattin Polat İle Hayatı ve Akademik Geçmişi Üzerine” başlığı ile yayımlanan uzunca bir görüşmenin ikinci bölümüdür.

haksızlık ve şiddet türüdür. Bir kişi kendisini bu tür vasıflarla açıkça tanımlıyorsa o başka, o zaman biz de tanımlayabiliriz. Ama bizler insanları tanımlarken daha dikkatli, titiz ve kul hakkına saygılı davranmak durumundayız. Aslında hiçbir insan böyle tek kelimelik tanımlar içine sığmaz ve sığdırılmaz. Bu tür tanımlar insanoğlunun kategorik düşünmesinin gereklerinden olsa bile biz tasniflerimizi son derece ihtiyatlı yapmak durumundayız. Kaldı ki bu tür tasnifler izâfîdir. Bu tür kişi tasniflerinde kimi ve hangi özellikleri nirengi noktası olarak alacağız? Ayrıca meselâ A şahsı, B şahsına göre yenilikçi iken C şahsına göre muhafazakâr kalabilir.

Şimdi sorunuza dönersek, ülkemizde yenilikçi müslüman düşünürler hakkındaki tartışmalar bu şahısların eserlerinin Türkçe'ye tercümesiyle başlar. Ama çok genel olarak söylemek gerekirse bu tartışmaların niteliği önceleri popüler ve avâmî düzeydeyken, zamanla gittikçe belli bir entelektüel derinlik kazanmıştır diyebiliriz. Bizim öğrencilik yıllarımızda, yani yetmişli yıllarda, Necip Fazıl'ın da içinde yer aldığı ve birçok basın mensubunun dâhil olduğu dinde reform, ictihad, telifik, vehhabilik, mezhepsizlik gibi kavramlar üzerinden son derece hararetle ve kimi zaman da karalama kampanyalarına dönüşen tartışmalar yürütülüyordu. Örneğin Necip Fazıl gazetelerde yazdığı yazılarda Hamîdullah Hoca'ya "Baîdullah" diyordu. Oysa biz Hamîdullah hocayı konferanslarından yakinen tanımiştık. İnsanoğlunun peşinden koştuğu birçok dünya nimetini elinin tersiyle itmiş, hayatını ve her şeyini İslâm'a hizmete vakfetmiş, bir ömür bunun için çırpınan bir kimseye, böyle ağır bir hakaret yapılmasından son derece rahatsız olduğumu hatırlıyorum. Bendeniz şahsen o günlerde bu tür tartışmaların, tabiri caizse, ayağa düştüğünü görüyor ve hakikaten çok rahatsız oluyordum. Bu tartışmaların, müslüman aydınlarla toplumun arasını açan, İslâmî tefekkürün önünü kesen çok büyük bir engel olduğu kanaatindeydim. Şahsiyet karalamasına dönüşmeyen, şahısların değil fikirlerin konuşulduğu daha nitelikli ve derinlikli tartışmaları özlüyordum. Çok şükür son zamanlarda özlediğim türden tartışmalara tanık olmanın bahtiyarım.

Hatiboğlu: Aslında tartışma özü itibariyle çok güzel ve doğru ancak Türkiye'deki tezâhürü oldukça avâmî bir tarzda gerçekleşiyordu mu diyorsunuz?

Polat: Öyle. Yine mesela 1970'lerde İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde fıkıh derslerimizden yakinen tanıdığımız Hayrettin Karaman Hoca hakkında yazılıp çizilenlerden, yapılan asılsız ağır ithamlardan dolayı öğrencileri olarak hayretler içinde kalıyorduk. Bunlar yenilir yutulur şeyler değildi. Bunları yazanların çoğunun hoca ile bir defa oturup konuşmuşluğu yoktu. Hocanın bütün suçu, tezinde ictihad hakkında söyledikleri ve ictihad konusunda, yanılmıyorsam, Reşid Rıza'dan yaptığı bir tercüme idi. Söylediklerinin özü, günümüzde ictihad faaliyetinin devam ettirilmesi idi. Basının anlattığı hocay-

la derslerimizdeki hocanın neredeyse alakası yoktu. “Böyle bir hoca nasıl bu kadar kolay bir şekilde harcanabiliyor?” diye düşünüyordum. Yaşanılanlar Türkiye’nin ilmî geleceği açısından geçirilmesi gereken bir süreç idiye iyi oldu, ama yanlış tartışmalar idiye o zaman vakit ve enerji israfına maruz kalıp, almamız gereken yoldan geri kaldık demektir. Ama her halükârda önemli tecrübeler edindik diye düşünüyorum. Tabi bu olayların üzerinden neredeyse kırk sene geçti, artık köprünün altından çok sular aktı. Konuştuğumuz konular açısından o günlere göre çok daha sevindirici yerlerdeyiz elhamdülillah.

Hatiboğlu: Sayın hocam, Türkiye’de insanların, fikirlerin, eserlerin hızlı harcanması, hayatın hızlı tüketilmesi gibi bir alışkanlık var herhalde. Yukarıdaki soruya tekrar dönecek olursak, sizin de bildiğiniz üzere, Fazlurrahman’ın *İslâm* adlı kitabını Mehmet Dağ ve Mehmet Aydın onun vefatından yıllar önce tercüme etmişti.

Polat: Evet, Fazlurrahman’ın meşhur eseri *İslâm*’ın tercüme edilmesinden sonra okuyanlar arasında ciddi tereddütler yaşandığına bendeniz, bizzat çevremdeki okumaya meraklı çok sayıda kişi vasıtasıyla şahit oluyordum. Ancak, bu tereddütler telifik, içtihat konularında olduğu gibi popüler basına yansımadığından olacak her halde, ilk dönemlerde fazla ses getirmede. Sonraki yıllarda başka eserleri de tercüme edildi. Son zamanlarda Fazlurrahman’ın fikirleri doğrudan kendi eserleri üzerinden değil, daha ziyade onun fikirlerini yeniden dillendiren bazı ilahiyatçı akademisyenler üzerinden, hem akademik hem de popüler yayınlarda polemik konusu olmaya başladı.

Hatiboğlu: Fazlurrahman’ın Türkiye’ye gelip gittiğini hatırlıyor musunuz hocam, hiç karşılaştınız mı? Yanılmıyorsam, Konya’ya, Erzurum’a, İstanbul’a gelmiş, bir ay kadar Türkiye’de kalmış, ziyaretler gerçekleştirmiş. Bunun üzerinde durmamın sebebi, ülkemizdeki fikrî, felsefî tartışmaların merkezinde kendisinin de yer alması, genç araştırmacıların bu tartışmalara girmesinin önemli bir muharriki olması.

Polat: Hayır, maalesef Fazlurrahman Hocayla mülâki olmak nasib olmadı.

Hatiboğlu: Türkiye’deki yüksek dinî eğitim-öğretimin şekillenmesi sürecinde, özellikle, Muhammed Tayyip Okıç, Muhammed Hamîdullah, Muhammed Tâvid Tancî gibi öncülerin herhalde büyük etkileri ve katkıları oldu. Bu açıdan bakıldığında, sözü edilen kişilerin ardından, bayrağı onlardan devralan Talat Koçyiğit, M. Said Hatiboğlu, İsmail Cerrahoğlu, Hüseyin Atay, Hayrettin Karaman veya Bekir Topaloğlu gibi hocalarımızın bugünkü akademik seviyenin şekillenmesinde ve onların çizgisini devam ettirmedeki rolleri konusunda ne söyleyebilirsiniz? Geleneksel düşünce çizgisinin değişmesinde bunların bir katkısı olmuş mudur? Gerek İmam Hatiplerde, gerekse Yüksek İslâm Enstitüsü veya İlahiyat Fakültele-

rinde geçmişi olduğu gibi sürdürmeyen ancak tamamen de dışlamayan orta yolun şekillenmesinde bu kişilerin katkısı var mıdır? Ayrıca varsa, bu sizce iyi bir gelişme mi, kötü bir durum mu?

Polat: Bu isimlerini saydığınız ve daha nice isimlerini saymadığınız hocalarımızın, hem ülkemiz, hem de İlahiyat Câmiası üzerinde hakları ve son derece hayırla yâd etmemiz gereken hizmetleri vardır. Allah yaşayanlara sıhhat ve âfiyet versin, irtihal edenlere rahmet eylesin. Bunların her birisi, eskilerin tabiriyle nev-i şahsına münhasır meziyetleri yani kendilerine mahsus çizgileri olan ve bu nedenle farklı yönlerden farklı hizmetler vermiş kişiler. Her birini uzun uzadıya ayrı ayrı konuşmak gerekir. Hepsi üzerinde toptan değerlendirmeler yapmak mahzurlu olabilir. Ama en genel anlamıyla söylersek bunlar Cumhuriyet sonrası İslâmî İlimler'deki fetret döneminin aşılmasında, gelenek ile bağımızın yeniden kurulmasında öncü kuşaktır. Sizin tabirinizle gelenek ve yenilik konularında iki aşırı uca savrularak ifrat ve tefrite düşmeksizin orta yolun sürdürülmesinde, başka bir ifade ile söylersek, hem gelenekten kopmayıp hem de içinde yaşadığımız çağın dışına düşmeden İslâm Medeniyeti ve tefekkürünün dinamizminin sürdürülmesi çabasında öncü rol oynamışlardır. Kanaatimce bu itidal ve denge çizgisine sahip çıkmakla iyi yapmışlardır, bence olması gereken budur.

Hatiboğlu: Hayrettin Hocamızın ve arkadaşlarının Türkiye modernleşmesi sürecinde yaşanan tartışmalar bağlamındaki duruşlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Aynı zamanda bir fıkıhçı olduğu için, Hayreddin Bey her konuda görüş beyan etme durumunda idi, ancak özellikle modernleşme, tarihselcilik, Fazlurrahman'ın fikirleri gibi konularda da kendisine mikrofon uzatıldı. Bu konudaki yaklaşımlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Polat: Sözüünü ettiğiniz hocalarımızın yaptıklarını, Batı düşüncesi zemininde üretilmiş olan, modernleşme kavramı çerçevesinde ele almaya çok sıcak bakmıyorum. Belki yaptıklarını “İslâmî İlimlerde tecdid” kavramı ile tanımlayabiliriz. Özellikle Hayreddin Hoca kitaplarıyla, yazdıklarıyla, bilimsel ve fikrî yönden tartışmaların tam ortasında buldu kendini. Bizim öğrencilik yıllarımızda, derslerinde okutmak üzere derlediği ve ders kitabı olarak hazırladığı, Arapça Fıkıh metinleri içerisinde klasik metinlerden alıntılar yanında günümüzde Modernist diye nitelenmeleri meşhur olmuş olan Abduh, Reşid Rıza gibi kimselerin metinleri de bulunmaktaydı. O netameli yıllarda duruşunu ve çizgisini sabırla korumaya çalıştı.

Modernist tabiri onlar için gerçekten doğru mu bilmiyorum ancak Abduh, Efgâni gibi kimselerin fikirleri yaşadıkları yıllardaki son dönem Osmanlı Ulemâsı ve entelektüelleri tarafından da biliniyordu. Bunların eserleri Türkçe'ye tercüme edilince de, Arapça bilmeyenler tarafından da okunuyor,

biliniyor ve tartışılıyordu. Bu vesile ile söylemekte yarar gördüğüm bir husus daha var: Onların, geleneğimizde de mevcut olan bir damarın günümüzdeki temsilcileri olduğunu söylemek daha isabetli olur. Onlar, ictihad faaliyetinin ilmî, sosyal ve siyâsî alanlardaki gelişmelerin ışığında, sürekli güncellenerek devam etmesini savunan damarın uzantılarıdır diye düşünmekteyim. Bu tartışmaları kendi ilgi alanları bağlamında yeniden gündeme taşımış oldular. İslâm Dünyasında neler olup bittiğini takip etmeleri ve onlar hakkında fikir beyan etmeleri, hesaplaşmaları takdire şayan bir şey değil mi?

Hatiboğlu: Elbette. Özellikle, talebeleri veya Arap ülkelerinde eğitim gören kişiler vasıtasıyla karşılıklı düşünce ekollerinin fikirleri ülkemize taşınmıştı. Kendileri ise, ileri düzeyde Arapça bilmelerine rağmen Arap ülkelerinden gelen ve Türkçe bilmeyen düşünürler ile birkaç basit cümle dışında iletişim kuramıyorlardı. Bu anlamda Türk usulü ilim ehlinin bu hâli, üzerinde düşünülmeğe değer bir konu kanaatimce.

Polat: Türkiyeli ilahiyatçıların Türkçe dışı dillerde iletişim kurmakta zorlanışları, sanıyorum biraz öncü kuşak dediğimiz kişilerin ülkemizdeki fetret döneminde yetişmiş olmalarından kaynaklanıyor. Yoksa Osmanlı ulemasının Arap âlimleriyle çok sıkı iletişimleri olduğunu, kütüphaneler dolusu Arapça kitaplar yazdıklarını biliyoruz. Bu yönlerini görünce ben de, bu tür hocalarımız eğitimlerinin bir kısmını yurt dışında yapma imkânı bulsalar acaba çok daha iyi mi olurdu diye düşünmüşümdür. Günümüz ilahiyatçılarının ise Türkçe dışı dillerde konuşma ve yazma konusundaki ihmallerinin ise, mevcut imkânlar bolluğu içerisinde, hiçbir bahanesi yok.

Hatiboğlu: Bu hocalarımızın bilgi kaynakları geleneksel. Medrese eğitimini, kendi usulünce olmasa da bir şekilde okumuşlar, seçme bir kitâbiyâta biraz daha vurgu yapıldığı anlaşılıyor, fakat yorum ve bilgileri irdelendiğinde klasiğin tekrarı değil, Mısır islâhatçılığının da tesiri ile özgün bir tarz oluşturulmuş. Böylece Türkiye Müslümanlığının, Türkiye akademik camiasının kendine has bir rengi, bir tezahürü ortaya çıkmış. Özellikle, İslâmî yenilenme veya modernizm tartışmalarında, ortada kalma çabaları; yani, ne şarkiyat geleneğini üstlenme, ne kadîm medrese geleneğini üstlenme gibi bir tarz. Muhtemelen bu tarz, ilahiyat neslinin dönüşümüne önemli bir tesir icra etmiş gözüküyor.

Polat: Bu hocalarımızdan bir kısmının, medrese geleneğinden bir şekilde beslendiklerini biliyoruz. Bir kısmı ise, klasik kaynakları kendileri okuyarak kendilerini yetiştirmişler. Arap dünyasını da kısmen takip etmişler. Fakat çoğunluğunun batı dünyası ile irtibatı neredeyse yok.

Etkileri hakkında söylediklerinize gelince çok ciddi olarak incelenmesi, araştırılması ve tartışılması gereken bir husus. Bu kişilerin etkileri konusunda yorum yapabilmek için kendi ürettikleri söylemlerle, etkiledikleri düşünülen

kişilerin metin ve söylemlerini ilmî analizlere tâbi tutacak çalışmalar yapılması lazım. Günümüz ilahiyat akademisyenleri bu tür analizlere henüz pek ilgi duymuyor ne yazık ki.

Hatiboğlu: Hocalarımızın, benzeri mülâhazalarla sentezci kalmalarına rağmen, işgal ettikleri yer itibariyle, İsmail Kara Hocamız, muhtemelen siz de biliyorsunuz, onları İslâmcılar arasında zikrediyor. *İslâmcılık Düşüncesi* adlı eserinde de Hayrettin Bey'in hayatı ve düşüncelerine yer vermişti.

Polat: İsmail Kara İslâmcı olarak nitelediği kişileri, “Üç tarz-ı siyaset” diye bilinen bir tasnif doğrultusunda kategorize ediyor. Bu, siyâsî ve tarihsel bir bakış açısı. Bu hocalarımızın *İslâmcı* diye nitelendirilmesinin de problemliliği olduğu kanaatindeyim. Onların İslâm Düşüncesi, ulemâ geleneği ve İslâmî İlimler tarihindeki yerleri perspektifinde, yâni *İslâm âlimi* olarak değerlendirilmelerinin daha isabetli olacağı kanaatindeyim.

Hatiboğlu: Bir de hocam, Hayrettin Hocamızın yetiştirdiği talebeleri göz önünde bulundurulursa, özellikle fıkhîta yolunu devam ettiren hocalar düşünüldüğünde ne diyebilirsiniz? Özellikle, geçmişi ve bugünü bünyesinde sentezleyen bir yaklaşımın sonucu ortaya çıkan mevcut duruma bakınca ne düşünüyorsunuz? Onların akademik performansları değerlendirildiğinde, Hayrettin Bey'in de kontrolünden çıkan, istemediği tarzlara dönüşen bir manzara da söz konusu olabilir mi acaba, bir başka ifade ile şarkiyat geleneği ile kadim gelenek arasında bir ara formül arayışı yanlış sonuçlar doğurmuş olabilir mi?

Polat: Ara formülle yukarıda sözünü ettiğiniz ‘orta yolcu’ ve ‘sentez’ci yaklaşımı mı kastediyorsunuz?

Hatiboğlu: Evet, az önce sizin de ifade ettiğiniz üzere, Hocamız geleneği biliyor modernist de değil, ıslahatçı. Kendine has Türkiye tarzı bir ilmiye sınıfının şekillenmesine katkı sağladı denebilir. Ancak, düşünsel bağlamda, hocamız gibi kadim gelenekten yeterince beslenmeden ‘sentezci’ bir yaklaşımın ileride önü alınamaz noktalara ulaşma ve savrulma potansiyeli her zaman mevcut olabilir mi?

Polat: Olabilir ve olduğunu da müşahade ediyoruz. Hayrettin Hoca'nın bir vesileyle şu mealde bir şey söylediğini hatırlıyorum: “Bir zamanlar ben arkadaşlarımı, hadi gelin ne duruyorsunuz, diye ilerilere sürüklemeye çalışıyordum. Şimdi misyonum değişti, ileri gidenlerin eteğinden tutup o kadar da ileri gitmeyin diyorum.” Bu ifadeleriyle savrulmalara karşı rahatsızlığını dile getirmişti. Bu herhalde, bütün alanlarda iletişim ve etkileşimdeki müthiş gelişmeler nedeniyle, farklı fikirlerin dünya çapında dolaşımı, günümüz toplumlarındaki hızlı değişim sonucu geleneklerin çözülüp insanların atomi-

ze olmaları ve zihniyet bakımından yersiz yurtsuzlaşmalarıyla alakalı bir savrulma. İslâm dünyasındaki istikrarsızlıkların fikir alanına da yansması kaçınılmazdı. İletişim devrimi denilen efsanenin, dünyanın hâkim güçlerinin toplum mühendisliği aracı olan iletişim hegemonyasına dönüştüğü bir dünyada, savrulmalardan kurtulmanın yolu geleneğe körü körüne sarılmak değil, geleneğin güncellenmesiyle, başka bir ifade ile söylersek yeniden üretilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla, böyle bir kaos ortamında insanlık saatin sarkacı gibi, bir o tarafa bir bu tarafa giderken zamanla belki bir istikrar bulacak. Bir de ilim geleneğinde ilmi ‘sadırndan sadıra’ yani insandan insana aktarım yerine, ‘satırdan satıra’ yani kitap okuyarak yetiştirme tarzı hâkim oldu. Gençler usta çırak usûlü yetiştirme, büyüklerin eteğini tutma, onların tecrübe ve rehberliklerinden yararlanma, geleneği içselleştirip yeniden üretme yerine, başına buyruk istediğini okuyup yazarak ilmî ve fikrî yolculuklarını sürdürmeye çalışıyorlar. Sözlü kültürden, yazılı kültüre geçişimizin bunda etkisi olabilir ama bütün meseleyi buna bağlamak doğru olmaz. Nitekim gelişmiş ülkelerde böyle değil. Üstat talebe ilişkisi sürüyor. İlginç bir araştırmanın sonuçlarını okumuştum bir zamanlar. Nobel ödülü alan bilim adamlarının hocaları ve eğitim serüvenleri incelenmiş. Yanlış hatırlamıyorsam %70 inin hocalarının da Nobel ödüllü olduğu tespit edilmiş. Nobel ödülü alacaksanız Nobel ödüllü bir hocanın talebesi, asistanı olacaksınız. Şu halde, Batı’da bu gelenek sürüyor. Geleneğinden kopan biziz. Üstat ile irtibatı kesen biziz. Okumak, yayın takip etmek, yayın yapmak ve CV’lerdeki yayın sayısını artırmak üzerinden gelişen bir akademi oluştu artık. Fakültelerimizde, kıdemli hocaların peşinde koşan kaç talebe ve genç ilim adamı var? Bunu söylerken, sadece bir adama bağlanmayı kast etmiyorum. Özellikle ülkemizde, genellikle hoca ve talebenin hemhâl olmasının eski değerini kaybettiğini, hoca-talebe ilişkisi sadece tez danışmanlığı ve yayın ortaklığına inhisar etmiş, zorunlu bir ilişkiye dönüşmüş olduğunu esfle izliyoruz.

Hatiboğlu: Belki de unvan sahibi olmak, modern dünyada akademinin bir gereği olarak usulde, argümanda, istidlâlde ve sonuçta farklılık arayışı hocayla mesafeyi açmayı, onu aşmayı gerektirdiği için böyle olabilir mi?

Polat: Keşke öyle olsaydı. Artık bugün, “Her şey elimin altında, kimseye ihtiyacım yok, ben kendi kendime okurum, kendimi yetiştiririm” yaklaşımının yaygınlaştığına şahit oluyoruz. Yazılanlar yayınlanmadan önce yeterince eleştiriye sunulmuyor ve eleştiri süzgecinden geçmiyor. Yayından sonra eleştiri geleneğimiz de neredeyse yok gibi. Dolayısıyla çok ham yayınlar yapılıyor. Hocayı aşmak için önce onun birikimini, tecrübesini, hocanın ait olduğu geleneği içselleştirmek, onunla hesaplaşmak gerekir. Bundan da öte ilim geleneğini güncelleyerek, geliştirerek yeniden üretebilmek ve devam ettirebilmek için tek tek hocalarla değil, ait olunan gelenekle de hesaplaşmak

lazımdır. Bunun için müşavere, müzakere, eleştiri ve tartışmaların yaygınlaştırılması, kural haline getirilmesi, yani gelenekselleştirilmesi lazım.

Hatiboğlu: Hocam bildiğiniz üzere, hadis ilminde ilmi hocadan değil kitaptan almak hadis hırsızlığı olarak değerlendiriliyor. Esasen, bu çerçevede, doğrudan üstattan ilim alma sürecinden medreseye intikalin bile çok ciddi tartışmalara neden olduğu bir ortamdan kitaptan seçmeci bir yöntemle ilim öğrenme sürecine dönüşmenin büyük bir sorun olduğunu söylemek mümkün. Ancak, biraz da vaktin ilerlediğini dikkate alarak, uygun görürseniz, sohbetimizi sizin ilmî çalışmalarınız üzerinden sürdürmek istiyorum. Konuşmamızın ilk kısmındaki bir yerinden söze girmek gerekirse, doktora teziniz *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri* adlı çalışmanızla konuya dair akademik camiaya ne tür bir katkı sağladığınızı düşünüyorsunuz?

Polat: Bahane için değil ama günümüz gençlerine o günleri değerlendirirken bilmeleri gerektiği için söylüyorum, benim mürsel hadise dair çalışmamı yaptığım asistanlık yıllarında Türkiye’de bilimsel çalışma yapma ortamı içler acısıydı. O günlerde ülkemizde bilimsel çalışma yapmış olan herkesin hangi şartlarda çalıştığını unutmamak, onların ortaya koydukları mesainin akıl almaz boyutlarını iyi kavramak, o şartlarda yaptıklarının kadr ü kıymetini iyi takdir etmek, dolayısıyla bu günlerde ulaştığımız imkânların kıymetini çok iyi bilmek ve değerlendirmek açısından o günlerin bu günlere göre mahrumiyetlerine izninize kısaca değinmek isterim: Her şeyden önce benim asistanlık yıllarımda tüm Türkiye’de hadis alanında tez yönetebilecek sadece iki öğretim üyesi vardı, onların her ikisi de Ankara İlahiyat Fakültesi’ndeydi. Haydi tez danışmanlığını bir yana bırakın, özel olarak danışacak, istişare edecek akademik usulde kariyer yapmış birkaç kişi dışında hadis hocası bulamıyordunuz. Alanımızla ilgili bugünkü gibi bilimsel yayın fazla yoktu, olanlara ulaşma imkânları da neredeyse imkânsızdı. Arapça kitaplar ülkeye kaçak ithal ediliyor, o da kapanın elinde kalıyordu. Yurt dışına gitmek istediğimiz halde gidemiyorduk. Yurt dışına gidenler yanlarında Arapça kitap getirdiğinde gümrükte el konuluyor uzun bürokratik incelemeleri aşabilirse sahibine iade ediliyor, yoksa alkonuluyordu. Kütüphanelerimiz son derece sınırlıydı, İSAM kütüphanesi gibi bir kütüphaneyi hayal bile edemezdik. Anadolu Üniversiteleri’nde ilahiyat alanında periyodik dergi bulmak mümkün değildi. İstanbul’da bile, şarkiyat dergilerinden son derece sınırlı sayıdaki bir kaçının bazı sayılarını bulabileceğimiz yegâne kütüphane, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ndeki İslâm Araştırmaları Kütüphanesi’ydi. Bırakınız güncel yayınları, klasik kitapları temin etmek bile ömür törpüsüydü. Söz gelimi, yeni yayınlanmış klasiklerden birisini bulursak mal bulmuş mağribî gibi hissediyorduk kendimizi. Ben şans eseri İstanbul’da Ebû Gıdde’nin neşrettiği birkaç kitabı bulup satın aldığımda arkadaşlarıma bayağı fark

attığımı düşünmüştüm. *Tedribu'r-Râvî*'yi tam dört sene peş peşe hacca giden müftü ve imamlara ısmarlayarak, ancak dördüncü sene sonunda edinebildim. Matbaa icat edileli beş asır geçmişti ama biz hâlâ ömrümüzü aradığımız kitabı temin etme yolunda tüketiyorduk. Kendi kütüphanemizi kurmak istiyorduk bu sefer de kitap bulamıyorduk. Zaman olsa da anlatabilsem, kütüphanemdeki her kitabın temin edilmesinin uzun hikâyeleri vardır. Sadece bunu yazsam bir cilt kitap eder. Emaneten alıp okuduğumuz kitapları bir daha ulaşma şansımız olmadığından okurken neredeyse tamamını notlar şeklinde elle yazarak fişlere aktarırdık. Ez kaza ileride hata ihtimaline karşı yazdıklarımızı tahkike kalksak kitabı bir daha temin için kalkıp başka şehirdeki kütüphaneye yeniden gitmek veya emanet aldığımız kişiden yeniden almak gerekirdi. İnternet yoktu, bilgisayar yoktu, PDF yoktu. Birkaç hadis fihristi dışında hiçbir elektronik hadis kaynağı yoktu. Bir hadisi ve varyantlarını aramak işkence idi. Ciltlerce kitabı tek tek taramak gerekiyordu. Şâmîle gibi bir programın, internette neredeyse aradığımız her kitabın PDF ini bulabilmenin ve bu PDF'lerde kelime araması yapabilmenin ne büyük bir avantaj olduğunu, ne kadar anlatsanız o günleri yaşamayanlar gereği gibi takdir ve tasavvur edemez. Okuma notlarımızı elle fişlere yazar, makale ve kitaplarımızı önce kurşun kalemle ve silgi ile sürekli yazıp silerek, üstünü çizerek, gerektiğinde tüm yazdıklarımızı yırtıp yeniden yazarak müsvedde halinde yazar, sonra pelür kâğıt denilen ince kâğıtlar arasına karbon kopya kâğıtları koyarak daktiloda temize çekerdik. Daktiloda da en fazla üç dört nüsha çoğaltabiliyorduk. Yazarken bir hata yaptığımızda geri dönüşü yoktu, bütün nüshaları tek tek elle düzeltirdik. Fotokopi bizim kullanmamız mümkün olmayacak şekilde çok pahalı idi. Çünkü o günün teknolojisinde üzerine kimyasal madde sürülmüş özel kâğıt yurt dışından ithal ediliyordu. Fotokopi makinaları astronomik fiyatlardaydı. O günlerde Kayseri'de sanıyorum pahalı da olsa fotokopi çektirilebilecek bir iki yer vardı, orada da sıraya giriyordunuz. Ders notlarımızı mumlu kâğıtlara daktilo ile yazar, saman kâğıt dediğimiz gazete kâğıdından da kalitesiz kâğıtlar üzerine teksir makinasında çoğaltarak öğrencilere dağıtırdık. Dolayısıyla bu notlar okunaksız ve silik olurdu. Arapça daktilo fakültemizde sadece bir tane vardı. Aradığımız kitabı, dergiyi, makaleyi bulmak, araştırmalarımızın sonuçlarını kitaba ve makaleye çevirmek, yayınlamak bir işkence idi. Yayın yapacak dergi sayısı sınırlı, kitap yayınlatacak yayınevi sınırlı idi. Yayınevleri çok satacak popüler kitap dışında bilimsel kitap basmaya yanaşmıyorlardı. Bizim doktora tezimizi çalıştığımız yıllarda, yukarıda da belirttiğim gibi, bizim istifade edebileceğimiz akademik gelenekten gelmiş iki hoca yani Merhum Talat Koçyiğit ve Mehmet S. Hatiboğlu dışında kimse yoktu. Hadise dair Türkçe makaleler ve kitaplar başta Merhum Tayyip Okıç olmak üzere bu iki, üç hocaya münhasırdı. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*'ndeki hadislerle ilgili makaleleri topladığımızda toplam yirmi civarında makale ediyordu, hepsi bu. Bunların da bir kısmı tercüme idi.

Dönüp dönüp aynı makaleler okunurdu. Arap Dünyası'nda yapılan yayınlara da ulaşma şansımız yoktu. Müsteşriklerin yayınlarını literatürden öğreniyorduk, fakat onlara ulaşma şansımız da yok gibiydi. Çünkü o dergiler Türkiye'de hiçbir yerde yoktu. Şarkiyat kitaplarını da ithal eden hiçbir firma bulunmuyordu. Öyle internetten kitap ısmarlama falan hayal bile edilemezdi. Batıdaki neşriyatı ancak bir sürü yayınevini kataloglarına abone olarak takip edebildiniz. Kitap posta ile getirilebilirdi ve hem kitap ücreti hem posta masrafı olağanüstü pahalıydı.

Doktora tezimize ilgili sorunuza gelince, Hocam Talat Koçyiğit Bey'in danışmanlığında doktora başladığımda tez konusu olarak, o günlerde henüz yayınlanmamış olan Alâî'nin *Câmi'u't-Tahsil* adlı mürsel hadise dair eserinin tahkik ve değerlendirmesini tez konusu olarak almıştım. Bu çalışmanın akademik dünyaya katkısını şöyle düşünmüştük: Alâî'nin kitabı İslâm Tarihinde bu konuda yazılmış olan kitaplardan günümüze ulaşan en geniş içerikli ve hacimli kitaptı. Onu ilim âlemine kazandıracak, değerlendirmesini ve eleştirisini yapacaktım. Ben eserin yazmalarının mikrofilmlerini teminle uğraşırken, eser Araplar tarafından neşredildi. Bunun üzerine tezimin teorik kısmıyla çalışmaya devam etmek zorunda kaldım. Fakat ben ilmî katkı olarak Alâî'den farklı ne yapabilirim arayışına girdim. Elimizdeki literatür imkânlarını da göz önüne alarak İki farklı alana yoğunlaştım: 1- Mürsel hadis hakkındaki bütün literatürü taramak. Bunun için Hadis literatürüne ilaveten, o günkü yayınlanmış fıkıh usullerinden temin edebildiğim hepsini inceleyerek sadece hadis literatürüne değil fıkıh usulü literatürüne de dayanan bir çalışma yapmış oldum. 2- Alâî'de olmayan irsalin tarihçesi ve irsal sebepleri gibi araştırmalarla tarihsel arka plana oldukça geniş yer vererek, sadece Mürsel hadislerin sıhhat ve delil olmaları problemini değil, tarihsel serüvenini de ortaya koymaya çalıştım. Elimizdeki veriler elverdiği ölçüde Alâî'yi aşmaya ve onun yaptıklarına ilave katkıda bulunmaya çalıştım.

Hatiboğlu: Aynı dönemlerde, muhtemelen Hint alt kıtasında benzer konular çalışılmış mıydı, oralarla iletişiminiz olmuş muydu?

Polat: O bölgelerle de iletişimiz yoktu, bilgi edinemiyorduk.

Hatiboğlu: Çalışılması gerekli konular arasında, metin tenkidinin öne çıkış süreci nasıl gelişti?

Polat: Metin tenkidine yönelmemin hikâyesi de şöyle: O günlerde -yani yetmişli yıllar oluyor- şarkiyatçıların çalışmalarından ulaşabildiklerimi ve onların etkisinde kalarak yazan bazı Arap müellifleri okuyunca, ilerleyen yıllarda, hadise yönelik meydan okumaların temelde metin tenkidi konusunda gerçekleşeceğini hissettim ve bu konuyu yavaş yavaş çalışmaya karar verdim. O günlerde bu konuda yapılmış hiçbir müstakil çalışma yoktu. Arap dünyasında şu an için mevcut *metin tenkidi* literatürünün hiçbiri henüz

yazılmamıştı. Kitap yok, makale yok, yayın yok. Sadece, Okıç hocanın kitabında söylendiği kadar bilgi var idi. Erzurum’da doktora derslerine devam ettiğim yıllarda, merhum İbrahim Canan hayatım boyunca çok istifade ettiğim şöyle bir tavsiyede bulunmuştu: “Akademik hayatınız boyunca çalışacağınız on beş-yirmi konu belirleyin, okurken bu konulara dair bilgiye rastladığımızda sürekli bunları fişlere not edin ve zarflarda biriktirin. Yeteri kadar malzeme biriktiğini gördüğünüzde de o konuyu daha etraflı bir şekilde çalışıp yayına dönüştürün ” İşte o zamanlar metin tenkidi meselesi kafama koyduğum ilk konulardan biriydi. İlgilendiğim diğer konularla birlikte metin tenkidi ile ilgili her şeyi fişlemeye başladım. Fişleme usulünü lisans öğrenciliğim döneminden beri zaten yapıyordum. Metin tenkidine dair topladıklarım bir alt yapı oluşturacak hale gelince de konuyu yazmak amacıyla daha özelliikli ve yoğun olarak çalışmaya karar verdim ve başladım. Çalışmamın sonuçları müstakil kitap olacak nitelikteydi ama yayınlayacak yayınevi bulamadım. Bunun üzerine, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisinin yılda bir yayınlanan üç sayısında, peş peşe seri makale halinde üç yıl içinde yayınlama imkânı bulabildim. Aynı zamanda ders notu olarak teksir etmek suretiyle çoğaltarak, derslerimde okutmaya başladım.

Bu çalışmamın esas gayesi, metin tenkidini *arîz u amik* bütün boyutları ve problemleriyle birlikte ele almak değildi. ‘İslâm Tarihi’nde isnad tenkidi ile yetinilmiştir. Metin tenkidi yapılmamıştır.’ şeklindeki iddianın yanlışlığını ortaya koymak, bu iddiayı çürütmek idi. Nitekim İslâm Tarihi’nde metin tenkidi yapıldığının yüzlerce örneğini, sadece hadis değil fıkıh usulüne dair pek çok örnekle açıkladım. Zaten, şahsen çalışmalarım sırasında hep hadis ve fıkıh usulünü birlikte mütalaa etmişimdir. Bu çalışmamın yayınlanmasından sonra, Arapların yaptığı çalışmalar da ortaya çıkmaya başladı ve bir kısmı Türkçe’ye tercüme edildi. Daha sonra başta kendi danışmanı olduğum öğrenciler olmak üzere, metin tenkidi çalışmak isteyenlere, genel anlamda metin tenkidini değil, alt konularını derinlemesine çalışmalarını tavsiye ettim. Daha sonra batıdaki metin tenkidinin hikâyesini araştırmaya ve incelemeye yöneldim. Ancak, bu alandaki literatürü Türkiye’de bulmak mümkün değildi. Arap müelliflerin çalışmalarında da Batı’ya neredeyse hiç yer verilmiyordu. İletişim imkânları biraz artınca, internet ve elektronik veri tabanlarından yararlanarak ‘*Textual Criticism*’ isimli İngilizce bir ders notu hazırlayıp, Metin tenkidi ismiyle açtığım doktora dersinde bunları okuttum. Bu ders fakültede çok ilgi çekti. Hadis alanı dışından doktora öğrencilerinden de bu derslere katılanlar oldu ve dersler bittiğinde öğrencilerin hepsi de bu dersi seçmiş olmaktan memnuniyet duyduklarını ifade ettiler. Bu çalışmalar esnasında ‘*Metin Tenkidi*’ kavramının Batı’da ve hadisçiler arasında, farklı anlamlara kullanıldığını gördüm. Hadisçilerin kullandığı anlamda Metin tenkidini, ‘*içerik tenkidi*’ kavramıyla ifade etmenin daha uygun olacağı kanaatine vardım ve bunu sonraki çalışmalarımda önerdim. Daha sonraki yıllarda Türkiye’deki

imkânlarla ‘*Batı’daki Metin Tenkidi*’ konusunu çalışmanın mümkün olmadığını fark ettim ve bir yıl İngiltere üniversitelerinde ve kütüphanelerinde bu konuda araştırmalar yaptım. Bu çalışmalarım sonucu hazırladığım ‘*Metin Tenkidi*’ isimli kitabım 2010 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı tarafından yayınlandı.

Hatiboğlu: Hocam, bir aralar konuyla ilgili olmak üzere, ‘metin inşası’ tarzında teklifler ortaya atıldı, bunu konu alan makaleler kaleme alındı. Metin tenkidi tartışmaları çerçevesinde metin inşası terkibini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Polat: Burada detayına giremeyeceğim ama kısaca belirteyim, farklı metin varyantlarından parçalar alıp birleştirerek eklettik bir metin inşası Metin Tenkitçileri arasında çok sıcak bakılmayan bir yöntem. Buna olumsuz yaklaşan hatırı sayılır sayıda ekol ve uzman var. Yani metin inşasının mümkün olmadığını, mümkün olsa bile bunun metin tenkidi değil sübjektif bir kurgu olacağını savunmaktalar. Bu açıdan bakınca, bu kavramı kullanmanın ve yöntemi kısaca bahsettiğim şekilde uygulamanın sakıncaları var.

Hatiboğlu: Peki durum geleneksel hadis ilmi açısından nasıl sizce?

Polat: Hadisin farklı tariklerindeki metinlerin birleştirilmesine, bu metinlerden parçalar seçerek metin oluşturulmasına, klasik hadis ilminde genelde karşı çıkmıştır. Bu tür eklettik metin inşalarına rastlansa da bunlar nâdirat ve istisna kabilindedir. Muhaddisler metinler arasında tercih yaparken, belli bir rivayetin metnini toptan tercih ederler. Henüz Türkiye’de hadislerin lafız farklılıklarına yönelik metodik ve deneye dayalı çalışmalara pek rağbet yok. Bu tür meselelerin ciddiyetle tartışılacağı bir ortam yok. Genelde kısa yoldan ve kolaylıkla, hadislerde mana rivayeti olgusu nedeniyle metin tenkidi çalışılmaz denilip bu konulara sırt çevriliyor. Oysa Batıda uzun yıllardır sözlü formattan yazıya geçirilmiş metinlere de metin tenkidi uygulanıyor. Ayrıca akademisyenler ve ilim erbâbı arasında, sağlam ve sahih metinler peşine düşme anlamında yaygın bir metin tenkidi bilinci yok. Açmam gerekirse, geleneğimizde metinlerin sağlam bir şekilde zabtına ve tespitine yönelik olarak yapılanlar ve bunların çağdaş katkılarla geliştirilmesi üzerinde fazla çalışılmıyor. Klasik Hadis Usulünde bu konuda üretilmiş çok sayıda kavram ve literatür var. Bu konuda, benim ‘Metin Tenkidi’ isimli kitabımın ‘İslâm Tarihinde ve Kültüründe Metin Tenkidi’ başlıklı bölümüne bakılabilir. Öte yandan elimizdeki matbû eserlerin neşrinin usulüne uygun olarak yapılp yapılmadıklarına, birden çok neşri olan eserlerin hangi neşirlerinin daha mazbut olduğuna yönelik yaygın bir hassasiyete tanık olamıyoruz ne yazık ki. Örneğin, özel kütüphanesine farklı baskıları olan bir kitap alırken en mazbut ve sahih neşri araştırarak onu satın almayı âdet haline getiren kaç kişi var? Ya da kullandığı kitabın üç beş baskısı varsa onlara bakma ihtiyacı hisseden kaç

kişi var? Genel kütüphanelere de kitapların herhangi bir baskısı değil en güvenilir baskıları alınmalı ya da bütün baskıları alınarak kullanıcılara alternatif neşirleri ve metinleri görme imkânı verilmeli. Mesela en basitinden beraberce metin okunurken, herkesin elinde farklı neşirleri bulundurarak neşirlerdeki farklılıkları izlemesi gibi çok kolay olan yöntemler ne ölçüde kullanılıyor? Yazma eserler döneminde, eldeki metinlerin ve nüshaların güvenilir râvilerce nakledilen sağlam nüshalarının kullanılmasına yönelik yaygın bir bilinç ve endişe vardı. Şimdiyse millet /herkes matbu eserleri en sağlam metinmiş gibi, metinlerin sıhhatine yönelik hiçbir endişe duymaksızın gönül rahatlığıyla kullanıyor. Elhâsıl, nereye el atsan, hangi ciddi probleme eğilsen yaygın bir ilgisizlik ve ciddiyetsizlik hâkim.

Hatiboğlu: Bu metin tenkidi konusunu, tabiri caizse, sıfırdan alan ve bu noktaya getiren sizsiniz. Olayın vehâmetini, içinde bulunduğumuz durumun içler acısı hâlini bu sayede fark ettiniz. Türkiye’de akademik çalışmalar açısından hadis nokta-i nazarından hangi konuyu alsak acaba metin tenkidıyla karşılaştığımız durumdan farklı bir durumla karşılaşırız? Çünkü herhangi bir konuda yüksek lisans tezi yapılıyor, yetersizliği dolayısıyla, çalışılmamış sayılıyor, doktora yapılıyor, tekrar çalıştırılıyor. Aynı konuyu ele alan iki tez birbirinden tamamen alakasız sonuçlara ulaşabiliyor. Yapılmış olan bir çalışma Batı’da eşdeğer bir çalışmayla mukayese edildiğinde yine çalışılmamış addediliyor. Dolayısıyla aslında Türkiye’deki akademisyenliğin derinliği problemi veya meselelerin sathi ele alınma vakası çok ciddi bir mesele herhalde. Bu bağlamda, sizin otuz seneyi aşan süredir devam eden metin tenkidi çalışmalarınızın, akademik hayatımızla alakalı çok ciddi bir perspektif verebileceğini düşünüyorum. Yine meselâ, Abdullah Aydınli Hocamız, Hadis-Tasavvuf İlişkileri konusunu çalışmış. İlk olması ve titizliği ile çok kıymetli bir eser. Sonraki nesil çok daha derin araştırmalarla konuyu bu noktadan hareketle, çok boyutlu akademik araştırmalara konu edebilirdi.

Polat: Estağfirullah. Sitâyîşlerinize teşekkür ederim ama bunları hak etmiyorum. Bahsettiğiniz sorunların sahibi yok. Yani kimse bu işlerin çözümüne el atmıyor. Ama hocalar olarak mevzuata yansıtamasak da en azından çözüm için işbirliği içinde kafa yorup aramızda uzlaşarak akademik silsile-i merâtib kademelerindeki inisiyatiflerimizi kullanarak, tedbirler ve çözümler üretebiliriz.

Hatiboğlu: Hocam, sizin yıllarınızı verdiğiniz, metin tenkidini çalışma süreciniz, bize başka konuların da benzer süreçlerden geçildiğinde çok iyi noktalara getirilebilmesinin imkânını göstermiş oldu. Bir anlamda böyle bir ufuk açmış oldu. Yazma eserlerin tahkiki, Mu’tezile, hadis usulünün mahiyeti, çağdaşçılık ve İslâm, oryantalizm ve hadis gibi çalışmalar iğne ile kuyu kazarcasına, harcanacak zaman dikkate alınmadan, derinlemesi-

ne ve hakikate en mutabık sonucu elde etmeye yönelik uzun vadeli sabırlı, çalışkan kişilerce bu çalışmalar yürütülmelidir. Oysa yapılan çalışmalarını genel anlamda değerlendirdiğimizde, derinlik bağlamında sizin çalışmalarınız ciddi bir mihenk oldu.

Polat: Estağfurullah. Çoğu tezin tez yapmış olmak için yapıldığına hepimiz şahidiz. Kimse bunun aksini iddia edemez. Tez konuları belirlenirken, genelde kolay yapılacak konular peşinde koşuluyor. Netâmeli konulardan uzak duruluyor. Genelde ya çok genel ve yüzeysel konular seçiliyor, ya da derine inilmeye müsait konular yüzeysel olarak çalışılıyor. Ya da büyük resmin içine yerleştirilmesi gereken konular, bağlamından bağımsız olarak inceleniyor. Özellikle tarihsel nosyon ve perspektif gerektiren çalışmalarda, ciddi birikim ve alt yapı eksikliği söz konusu. Özellikle hadis tarihi çalışmalarında bu eksiklik bâriz şekilde görülüyor. Zaten tezler ve akademik yayınlar arasında hadis tarihine yönelik çalışmaların oranı oldukça düşük. İSAM tarafından düzenlenen sempozyumda (*Modern Dönemde Dinî İlimlerin Temel Meseleleri* (İstanbul: İSAM Yayınları 2007, ss. 211-248) sunduğum Türkiye'deki akademik hadis çalışmalarını analiz ettiğim uzun tebliğimde, Hadis tarihi çalışmalarının oranının yüzde onlara varmadığını gördüm. Bir de buna tarihsel çalışmalardaki, nosyon, formasyon, yöntem ve birikim eksikliği eklenince iş iyice vahim hale geliyor. Hadis usulüne yönelik çalışmalar da genelde, hadis usulü kitapları etrafında dönüyor. Oysa bunların çoğu ders kitabı olmak üzere yazılmış eserler olduğundan, bilimsel araştırmalar için vazgeçilmez olsalar da, aslı ve yegâne kaynak niteliğini hâiz değiller. Öte yandan, usul-pratik ilişkisine dair, yani hadis usulünün fûru'ya uygulanmasını tetkik eden çalışmalar da neredeyse yok gibi. Oysa bu konuda çok sayıda tez ve çalışma yapılması gerekiyor. Bu konu hem usul kuralları, hem de müellifler ve eserleri bağlamında çalışılabilir. Yine aynı şekilde hadislerin metinleşme tarihi çalışmalarına da kimse itibar etmiyor. Genel olarak söylemek gerekirse, çalışmalarda çoğunlukla doğrudan verilerle yetiniliyor. Klasik kitaplarımız, bugün alıştığımız sistematik kitaplardan farklı olduğu için, bunlardaki malzmeden doğrudan veriler bulmak her zaman mümkün olmamaktadır. Farklı yöntemlerle, dolaylı veriler peşine düşmek, tabir-i caizse satır aralarını okumak gerekiyor. Bu da metinleri tarihsel arka planları bağlamında okumayı yani metni bütün bağlam ilişkileri içinde değerlendirmeyi gerektiriyor. Hâlbuki bizim camiada bu tür araştırma gelenekleri oturmamış vaziyette. Bir de çalışmalarda öncelik sonralık sırasına riayet edilmeksizin gelişigüzel konular seçiliyor. İslâmî ilimlerin gelişimi, İslâmî kitâbiyâtın teşekkül süreci ve seyir çizgileri, ıstılahların tarihi, bilginin intikâli ve toplumu dönüştürme süreçleri gibi öncelikli olarak çalışılıp sonraki çalışmalara alt yapı teşkil etmesi gereken konular hep ihmal edildiğinden çalışmaların birbirini desteklemesi olgusu bir türlü yakalanamıyor. Şimdi bu çalışmalar yapılmayınca araştırmacılar geçmiş kitaplardan istifadeyi de beceremiyor. Hâlbuki

bu çalışmalar, bahse konu kitapların niteliğini, arka planını, yazılış amaçlarını telif tekniklerini, gelişme süreçlerini bilmekle çözümlü anlaşılabilir. Bütün bunların sonucu olarak doğrudan veri bulunamayacağı düşünülen konulara hiç el atılmıyor. Örneğin bir hadisçi eline *el-Muvatta*'ı alıp hadis tarihi yazımında bu kitap üzerinden ne tür çalışma konuları belirlenebilir diye düşünse, bu konuda istişareler yapsa bu kitabın bu açılardan son derece zengin olduğunu fark edecektir. Fakat *el-Muvatta*'da hadis tarihi ile ilgili doğrudan ne tür bilgiler bulabilirim diye bakarsa hayal kırıklığına uğrayacaktır. İşte benim yukarıda söylediklerimden kastım budur.

Hatiboğlu: Bir de hocam, bu kitapların günün tartışmaları bağlamında ne anlam ifade ettiği, bu güne yönelik olarak ne söylediği konusu çok daha önemli. Bu da akademik çalışma süreçlerinin sonlarında ancak ulaşılabilecek bir nokta. Yani çok ciddi bir akademik tecrübenin ardından geçmişin bu güne söyledikleri meselesine eğilirsek, kafa yorarsak ancak dişe dokunur tespitlerde bulunabilme, satır aralarını okuyabilme mümkün olabilir. Aksi takdirde doğrudan metinlerden aktarımlarda bulunmaya dayanan çalışmalar çok da fazla bir anlam ifade etmiyor.

Polat: Çalışmalarımızdaki günümüzle irtibat konusunda söylediklerinizde haklısınız. Fildişi kuleye çekilip pratik ve güncel hayattan tamamen kopuk çalışmalar yapmak her şeyden önce toplumsal sorumluluklarımızı ihmal anlamına gelir. Ayrıca mesai ve enerji israfıdır. Çünkü ilim pratik amaçlar için vardır. Sırf entelektüel tatmin için de ilim yapılabilir ama bu ancak bireysel bir tercih olabilir. Toplumun ilim erbabından beklentileri planında bakıldığında toplumun pratik ihtiyaçlarını karşılama gibi bir sorumluluğumuzun olduğu da inkar edilemez. Fakat bu işin sadece bir yanındır. Öbür yanda ise ilmin teorik, spekülâtif ve entelektüel ihtiyaçlara yönelik bir yönü daha vardır. İlim sırf pratik amaçlar peşinde sürüklenemez. O takdirde ilimdeki bütünlüğü ve bütüncü bakış açısını ihlal etmiş, teorik, nazarî, entelektüel yönü ihmal etmiş oluruz. İlimde uzun erimli, pratiğe mahkûm olmayan bir perspektif de gereklidir. Dolayısıyla ilmin her zaman pratik peşinde sürüklenmesi yanlış olduğu gibi, pratikten tamamen kopuk çalışmalar da sakıncalıdır. Bu konuda îtidal çizgisini korumak gerekir. Öte yandan her bir çalışmamızda mutlaka geçmişte yapılanlar üzerine bir katkı sağlamayı, binaya bir tuğla daha eklemeyi, bayrağı bir adım daha öteye götürmeyi kendimize prensip edinmeliyiz. Bu özelliği olmayan yani geçmişe bir şey katmayan hiçbir çalışmayla vakit ve enerji israf etmemeliyiz. Çalışmalarımız çabucak eskiyecek nitelikte değil, kalıcı olmalı. Yayınlarımızın sayısına ve hacmine değil niteliğine değer vermeliyiz.

Hatiboğlu: Hocam özellikle İSAM'da düzenlenen (*Modern Dönemde Dinî İlimlerin Temel Meseleleri* (İstanbul: İSAM Yayınları 2007, ss. 211-248) ilmî toplantı dolayısıyla hayli uzun bir tebliğ sundunuz ve o da kitap

olarak yayımlandı. Dolayısıyla ben, biraz da bu tebliğin içeriğinden de uzak kalarak, konuyu farklı veçheye yönlendirmek için şarkiyatçılık ve şarkiyatçıların hadise dair yaklaşımlarıyla ne zaman karşılaştınız, ilk karşılaşmada bunu nasıl algıladınız, oryantalistik çalışmalar ve hadise dair yaklaşımları konusunda nasıl bir refleks geliştirdiniz?

Polat: Gençliğimizde oryantalistlerin eserlerinin tercümeleri, neredeyse yok denecek kadar azdı. Orijinallerini okumak istediğimizde zaten çoğuna ulaşamıyorduk. Ben oryantalizm çalışmaları ile doğrudan ilk defa Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisinin eski sayılarındaki oryantalistlerden bazı tercüme makaleler vasıtasıyla karşılaşmış oldum. Yine asistanlık yıllarımda, M. S. Hatiboğlu Hocamız'ın hala basılmamış olan Goldziher'in, *Muhammedanische Studien* adlı eserinin bir cildinin tercümesinin, daktilo edilmiş nüshasını okumuştum. Bunları okumakla oryantalizm hakkında bir kanaat edinmek tabii ki mümkün değil. Müsteşriklere yönelik ilk okuduğum eleştiriler ise Talât hocamızın onlara yönelik yazdığı eleştirel nitelikli bazı makaleler ile M. Mustafa el-A'zamî '*Studies In Early Hadith Literature*' isimli İngilizce doktora tezidir. Ben A'zamî'nin eserini bir fotokopisi sayesinde İngilizcesinden okumuştum. Daha sonra bu eseri Hulusi Yavuz *İlk Devir Hadis Edebiyatı ve Peygamberimizin Hadislerinin Tedvin Tarihi* : (H. 1-150-M. 622-657) ismiyle Türkçe'ye çevirerek yayınladı. (İstanbul: İz Yayıncılık 1993). Bu şekilde oryantalistlerin çalışmalarından haberdar olmaya başladım. Demek istediğim o ki, oryantalizm ile ilk yüz yüze gelmemi sağlayan çalışmalar, tam metin olmayan, bölük pörçük eserlerdir. Daha sonra Schacht'ın *The Origins of Muhammadan Jurisprudence* adlı eserini yine İngilizce orijinalinden kendim okudum. Yine bir arkadaşla birlikte Schacht'ın *Introduction to Islamic Law* adlı kitabını Türkçe tercümesiyle karşılaştırarak İngilizce orijinalinden okuduk. İlmî hayatımın erken dönemlerinde okuduklarımdan hatırlayabildiklerimiz bunlar. Bunların çoğunun varlığından haberdar olmama rağmen bir kısmını temin edebilmem geciktiği için okumam da gecikti.

Hatiboğlu: Hocam, nasıl bir sâikle okudunuz şarkiyat literatürünü? Bindiği üzere oryantalist yaklaşımı aslına en uygun şekli ile Tayyib Okîç hoca vasıtasıyla tanıtıldı. Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusçanın da aralarında bulunduğu pek çok Batı dilini bilip bu çalışmaları orijinalinden tetkik ettiği için, güvenilir bir şekilde bilgiden haberdar olundu. Bunun ardından, hayranlık duygusuyla değil, karşı duran bir kişi olarak da değil, ilim meraklısı bir insan sâikiyle Türkiye'de bazı hocalarımız bu birikimi tetkike tâbi tutmuş, söz gelimi, M. M. A'zamî hoca gibi, şarkiyatçıların yanlışlıklarını ortaya koymak düşüncesiyle değil, anlamak düşüncesiyle. Bu açıdan bakınca, oryantalist literatürü okuyunca kendinizi bu konulardan hangisine daha yakın buldunuz?

Polat: Doğrusunu söylemek gerekirse, batılı yazarların iddialarının kaynaklarını tek tek eline alıp incelemek, oralara gitmek gibi bir yolla okumayı istemişim ama bir yandan değişik yabancı dillerde yazılmış ve tercümeleri olmayan bu kitapların her birinin dilini öğrenmenin imkânsızlığı vardı, diğer yandan İngilizce olanların bir yandan diliyle cebelleşirken öte yandan içeriklerini özümsemek takdir edersiniz ki çok zor bir iştir. Hepsinden önemlisi bizim o günkü ilmî birikimimiz bunun için yetersizdi. O yüzden ilk okumalarımız merak duygusuyla idi ve onların ne dediklerini öğrenmeye yönelikti. Bu yüzden merakla ve süratle okudum. İleride fırsat bulamadım ama bunların tekrar kaynaklarının kontrol edilerek okunması gerektiğini düşünüyorum. Meselâ, Schacht'ın Muvatta' ile ilgili iddialarını Muvatta'ın farklı rivayetlerini, gerekirse yazma nüshalarına da inerek, nüsha farklılıklarına da bakarak, ayrıca şerhlerini ve Muvatta' üzerine yapılmış klasik ve çağdaş çalışmaları da inceleyerek okumak gerektiğini düşünüyorum. Hâsılı başta Goldziher olmak üzere bütün şarkiyatçıların yazdıklarının bizim kaynaklarımızdaki bilgilerle mukayese edilerek okunması gerektiğini düşünüyorum. Ne diyorlar acaba, çarpıtıyorlar mı görülmelidir. Özetle, ne peşin bir tavırla bunlar kötü niyetli diye, ne de bunlar çok harika bilimsel çalışmalar diye okuyordum. Bunların eleştirilmesi, karşılaştırılması, söyledikleri şeylerin kaynaklardan tekrar bakılması, üzerinde çalışılması lazım diye düşünüyordum, hala da öyle düşünüyorum. Doğal olarak bu bir kişinin tek başına yapabileceği bir şey değil. Bu tür okumalar ve sonucunda yapılacak yayınlar ancak ekip çalışmaları şeklinde yapılabilir.

Hatiboğlu: Yani, ciddi ciddi oryantalizm çalışayım diye mi düşünmüştünüz?

Polat: Evet, tabi ki yurt dışında doktora yapma veya bir iki sene oralarda kalarak, oryantalizme dair ne kadar kitap varsa toplayıp getirmeyi düşündüm. Fakat daha önce de söylediğim gibi bu tür imkânlar bulamadım. Benim hayallerim hep kendi imkânlarımı aşan şeyler oluyor herhalde bilemiyorum. Neticede işin peşini bıraktım. Türkiye şartlarında oryantalizm çalışmak bizim gençlik yıllarımız düşünülduğünde imkânsızdı. Kitap stoku, kitaba ulaşma imkânı, veri tabanları, elektronik kitaplar gibi hiçbir kolaylık yok idi. Oryantalizme dair kitaplar buraya gelmiyordu. Emeği geçen herkesten Allah razı olsun şimdi de çok istifade ediyoruz, *İSAM Kütüphanesi* bizim gençlik yıllarımızda kurulmuş olsaydı, bizim neslin ilmî serüveni şimdikinden farklı olurdu diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Ne yapalım, her şey mevsim ve nasip meselesi. Oryantalizm'in hadisle ilgili yayınları Türkiye'de ciddi olarak çalışılmadı. Bütün oryantalizm literatürünü mütalaa edip, hallaç pamuğu gibi atacak, en azından tek tek her bir hadisçiyi bu işten müstağni kılacak çalışmalar yapmak ehl-i hadis üzerine *farz-ı kifâye* oluyor mu sorusu hep zihnimi meşgul etmiştir. Şayet öyleyse bunu birileri yapmayınca başta

hadisçiler olmak üzere dünyadaki bütün Müslüman ilahiyatçılar ve ilim erbabı vebal altında kalmış olmaz mı? Bundan da öte özellikle uzman olmadığı halde oryantalistleri okuyanlar bunların eleştirisine yönelik çalışmalar yapılmayışından dolayı savrulduklarında, sorunlar yaşadıklarında bunun bütün ilim erbabına bir vebal yükleyip yüklemediği sorulmalı değil mi?

Hatiboğlu: Hocam, hadis çalışan oryantalistler arasında özellikle farklı ekoller ve eğilimlerin olabileceği aklınıza geliyor muydu okumalarınız esnasında? Meselâ, özellikle Talat hocamız bir taraftan Goldziher'i eleştiren makaleler yazdı, bir taraftan da James Robson'ın bazı makalelerini tercüme etti. Buradan bakınca, oryantalistler arasında ekol farklılıkları olabilir mi?

Polat: Elbette ayrıntısıyla okuyamıyordum ama okuyabildiklerimden bütün oryantalistlerin yekpâre bir düşünüşü temsil etmediğini, aralarında farklılıklar olduğunu hissediyordum. Ancak, davulun sesi uzaktan kulağa hoş gelir, içine tam olarak dalmadan kesin bir şey söylemek doğru değildir diye düşünüyordum. Benim bir huyum vardır: Bir şeyin kenarından kıyısından meşgul olmakla hiçbir zaman tatmin olmam, bunu yeterli görmem. Merak ettiğim bir konuyu veya meseleyi eskilerin tabiriyle '*ariz-u amik*' ele almadan o konu üzerinde konuşmak, özellikle de yazmaktan kaçınırım. Merak ettiğim konuları etraflıca inceleyemezsem hasta olurum. Bu huyumu bildiğimden beni tatmin edecek şekilde çalışma imkânım olmayan konulara merak etsem de dalmam. Çalışmaya başladığım konulara da bu şekilde yaklaştığımdan bir zorunluluk ve zorlama olmazsa pek bitiremem. Benim bir konuda tatmin olmam, konuşup yazabilmem için ayrıntılarıyla olmasa da kabaca mutlaka fotoğrafın bütününe yakalamam gerekir. Doğal olarak fotoğrafın bütününe her çalışmamda ifadeye ve yazıya dökmem ama yazabilmem için mutlaka kafamın içinde olması gerekir. Böyle olunca her el attığınız konuda fotoğrafın bütünü peşinde koşunca velûd yani üretken bir kişi olamıyorsunuz. Tasavvuftan ödünç alarak söylersem '*İlmî seyr-u sulûkun ekseriyeti âfakta değil enfüste cereyan ediyor*' yani dışa yansıyamıyor. Bir tür kabz hali. Ama ne yapalım her şey nasip meselesi.

Hatiboğlu: Hocam, ben de tam sözü genç nesil hadisçilerin şarkiyat literatürü ile ilgisini nasıl bulduğunuz sorusuna getirecektim. Ancak, farz-ı kifaye kabilinden konuyla nasıl ilgilenilmesi gerektiğini açıklarken bu hususa da dolaylı olarak değinmiş oldunuz. Anlaşılan o ki, mevcut literatürden henüz bu alana dair ciddi çalışmalar yapıldığı kanaatinde değilsiniz.

Polat: Evet o kanaatte değilim. Yazılıp çizilenlere baktığımızda, derme çatma şeyler. İslâm dünyasına baktığımızda da durum pek iç açıcı değil. Motzki de hatırladığım kadarıyla şu mealde bir şeyle söylüyordu: İslâm

Dünyasında şarkiyatçılara ciddi eleştiriler getiren iki kişi var. Birisi Fuat Sezgin, diğeri Azamî ama onlar da savunmacı. Savunmacılık ithamından sarf-ı nazar edersek söyledikleri pek de yanlış sayılmaz. En azından şarkiyatçılar cephesinden işin böyle görülüyor olması önemli ve dikkat çekici.

Hatiboğlu: Şarkiyat geleneğine dair yazılıp çizilenler bağlamında M.S. Hatiboğlu hocamızın, Türkiye'deki yerli ilk hadisçi ve Tayyib Okıç Bey'in yetiştirdiği bir hadisçi olarak, Türkiye'deki hadis çalışmalarına nasıl bir katkı sağladığını düşünüyorsunuz? Özellikle TDV İslâm Ansiklopedisi'nde yazdığı Goldziher maddesi de dikkate alındığında neler söyleyebilirsiniz? Bildiğiniz üzere, maddenin ilk kısmını Hatiboğlu hocamız, ikinci kısmını Tahsin Görgün hocamız yazmıştı.

Polat: Senin de Goldziher ile ilgili yazıların vardı hatırladığım kadarıyla. Ansiklopedideki maddede katkın var mıydı?

Hatiboğlu: Goldziher maddesine benim katkım olmadı, henüz ben o vakitler doktora tezimle meşgul idim. Ancak, hadis maddesinin yenilikçi İslâm düşüncesi ve şarkiyat düşüncesi ile ilgili kısımlarına katkı sağlamıştım. Goldziher maddesinin iki tarafına bakarsanız, iki ayrı kişi ve yaklaşımı hemen fark edersiniz. İlk kısımda onun meselelere Yahudilik perspektifinden bakabileceği hiç akla getirilmezken, ikinci kısımda bütün meselelere Yahudilik nokta-i nazarından baktığı tezi ileri sürülmüştür. Tahsin hoca, sizin de vurguladığınızı üzere, orijinal literatürden hareketle tespit ve istidlallerde bulunurken, Hatiboğlu hocamız, yazdığı akademik metinlerindeki yaklaşımını merkeze almıştır. Ben de çalışmalarım esnasında, çok açık bir şekilde Yahudilik düşüncesi merkezli bir din telakkisi olduğunu gördüm, İslâm'ın muharref bir Yahudilik olduğu tezini savunuyor. Siz de bu iki farklı yaklaşıma bakınca 'fotoğrafın bütününe görmek' bağlamında, Türkiye'deki duygusallık bir tarafa bırakılacak olursa, bu yaklaşım farklılığı Türkiye'deki akademik hadisçiliği nasıl etkilemiş olabilir?

Polat: Bu zor bir soru. Bir kişiyi değerlendirmek başlı başına zor bir iş. Üstüne üstlük bir de etkisini değerlendirmek özellikle çok daha zor. Her hocanın öğrencileri üzerinde mutlaka etkisi vardır. Bu inkâr edilemez bir gerçektir. Fakat etkinin nicelik ve nitelik açısından seviyesi ve derecesini tayin etmek ciddi deneye dayalı çalışmalar gerektirir. Bu etki meselesine daha önce başka bir hocamız vesilesiyle temas ettiğimizde de söylemiştim, bu etkiyi nasıl ölçeceğiz, nasıl tespit edeceğiz? Bu açıdan metodolojik problemleri de olan bir soru bu. Dolayısıyla, benim söyleyeceklerim genel çerçevede oluşan intibalarımın paylaşımından ibarettir. Bir kere, Hatiboğlu hocanın kendisinin münekkit kişiliği, şahsiyetinin, ilim adamlığının, ilmî düşüncesinin her yönüne yansıyor ve bu hadislerle kadar uzanıyor. Kantarın topuzunu kaçır-

mamak kaydıyla Hadis erbabının münekkit olması her zaman aranan bir şeydir. İkinci olarak, Talat Hoca ve Hatiboğlu Hocalar, Tayyib Okıç'ten sonra, Batıyı bilen, okuyan eleştiren ilk hadisçilerdendir. Çalışmalarımızda ihtiyaç duyduğumuz şarkiyat metinlerinin pek çoğunu bu iki hocamızdan emanet alarak okumuşuzdur. Zaten onların, Tayyib Hoca'nın yanında asistan olup da sadece Arapça kaynaklarla yetinmeleri mümkün değildi. Ancak Hatiboğlu hoca o tarafa biraz daha ağırlık vermiştir. Ondan sıklıkla şöyle söylediğini işitmişimdir: "Keşke, Goldziher'in makale ve çalışmalarını ihtiva eden altı ciltlik eseri önce dilimize çevirsek, okuyup anlasak, sonra değerlendirelim yazıp çizsek.". Şimdi bir bakalım, hangi hadisçide bu kitabı okumak gerekir düşüncesi hâkim? Hâlbuki hoca, yıllardır bunu söyleyip duruyor, buna rağmen ben ya da bir başkası, kimse o kitabı okuma peşine düşmüyor. Bazıları da Goldziher'in çalışmaları eskidi diyerek kısa yoldan işin içinden sıyrılıyor. Oysa eskidiyse eskidiğini okuyarak tespit etmemiz gerekmiyor mu? Hatiboğlu Hoca'nın tezlerinde ve bazı çalışmalarındaki fikirleri, meselâ, fiten hadislerinin ilk dönem siyasî hadiseleriyle irtibatlandırması ve gaybî ihbar hadislerinin Hz. Peygamber'in beşerî imkânlarla elde ettiği bilgiler olduğunu savunması, Hilafetin Kureşliliği gibi hususlardaki çalışmaları şarkiyatçıların "Tarihsel Eleştirel Yöntem" dedikleri yöntemin İslâmî rivayetlere uygulanışından ibarettir. Bu yöntem her bir rivayete uygulanışı ve bunlardan çıkardığı sonuçlar bilimsel olarak tartışılabilir olsa da bir yöntemin daha önce uygulanmamış bir alana uygulanışı anlamında özgün çalışmalardır. Bu özellik şu anda YÖK'ün doktora tezlerinde aradığı üç özellikten birisidir. Ama YÖK'ün aradığı bu özelliklerin, hala çoğu doktora tezinde bulunmadığını esefle müşâhade ediyoruz. Hocanın yarım asır önce böyle çalışmalar yapmış olması son derece kayda değer ve takdire şâyân bir husustur. Ayrıca bu çalışmalar konu ile ilgilenen herkesin, adı geçen yöntemin İslâmî rivayetlere uygulanmasının olumlu, olumsuz sonuçlarını birlikte görebilecekleri ve çalışmalarında örnek alabilecekleri ve halen güncelliğin koruyan öncü çalışmalardandır. Bu çalışmaların sadece içeriğine sonuçlarına takılıp, özgün yöntemsel yönlerini görmezlikten gelmek hem hakşinaslığa aykırıdır, hem de ilmî mirasımızın tevarüsü açısından bir kayıptır.

Hatiboğlu: Şarkiyatçıların, bütün olayları sebep-sonuç ilişkisi bağlamında açıklama eğilimlerinin, "belirli fikrî, içtimai, siyasî gelişmeler, içinde geliştikleri ortamın birer yansıması veya sonucudur" şeklindeki tezleri ile alakası olabilir mi? Hadis bağlamında söyleyecek olursak, bir hadis varsa, bu hadisin ortaya çıkmasına sebep olan bir olay mutlaka vardır" düşüncesi, öncelikle Goldziher ve ardından Schacht tarafından çalışmalarında dile getirilmiştir. Bu çalışmalarda da aynı yaklaşım sürdürülüyor olabilir mi?

Polat: Olabilir. Tarihsel yöntem tam da sizin izah ettiğiniz ön kabullerden hareket eder. Ancak, benim hocamızdan beklediğim, bu kadar bilgiye ve birikime sahip olduktan sonra daha sistematik bir hadis tarihi yazmasıydı. Yani bu tarihsel yöntemin bütün hadis tarihine ve merviyâtına tutarlı bir şekilde uygulandığında elde edilebilecek makro sonuçları ortaya koyması ve bu sonuçlar doğrultusunda ne tür bir fotoğrafın ortaya çıkacağını da yazmasını beklerdim. Buna bir tür 'Hadis Tarihi Teorisi' de diyebilir miyiz bilmiyorum ama örneğin Hocamızın Hadis Tarihi Teorisinin şarkiyatçıların Hadis Tarihi teorileriyle farklı olan ve örtüşen yönlerini halâ merak etmekteyim.

Hatiboğlu: Özellikle oryantalizmin algılanması sürecinde, yöntemin tespiti ve çözümlenmesi bağlamında şahsen ben, öncelikle oryantalist teorinin doğru algılanmasını ve yöntem üzerinden giderek çalışmaların tahlil edilmesini önemsiyorum. Golziher'in genel anlamda teorisi üzerine çalışma yürütürken ve fikirlerini tahlil ederken buna dikkat etmeye çalıştım.

Polat: Evet oryantalistlerin sadece ne dedikleriyle değil, yöntemleriyle ve ön kabulleriyle de hesaplaşmak lazım. Hatiboğlu Hoca bunu yapabilecek ilk akla gelen kişilerden. Bir öğrencisi olarak bu kadar yılın ardından, hocamızdan teorik ve metodolojik çalışmalar bekledim.

Hatiboğlu: Sözelimi, isnad esaslı rical tenkidi yönteminin, hadislerin sahihini sağıminden ayırmak hususunda yetersiz kaldığını, bu anlamda klâsik hadis usulünün işlevini tam olarak yerine getirdiğini düşünmediğini, yazıp çizdiklerinden hareketle söyleyebilir miyiz?

Polat: Bunu bizim değil kendisinin söylemesi gerekir. Kendisinin saraha ten söylemediği şeyleri çıkarımlar yoluyla ona isnad etmenin doğru olmaya çağı kanaatindeyim. Farklı çalışmalarında söylediklerinin sistematize edilmesiyle bir büyük fotoğraf çıkar mı? Çıkabilir ama çalışmalarını o gözle yeniden incelemeyen şu anda bir şey söylemem mümkün değil. Ancak bunu kendisinin yapması çok iyi olurdu. Bunu yapmak istiyor mu, ya da yapıyor da bizim haberimiz mi yok bilemiyorum. Yoksa zamana mı bırakıyor ve kendisi bir nevi fikrî öncülük ederek, bunu birilerinin yapmasını mı bekliyor veya kendisi köşe taşlarını koyup, gerisini birileri getirsin mi diyor, onu bilmiyorum. Ancak, bana öyle geliyor ki, kafasındaki sistemi kendisi ifşa etmek istemiyor, belki bizim istinbat etmemizi bekliyor.

Hatiboğlu: Ayrıca ben hocamızın yakın çevresinde bulunan öğretim üyesi kardeşlerimizden anladığım kadarıyla, her ne kadar bazı kitapları belirli yayınevlerince neşredilse de, bunlar yayıncının desteği ile kisve-i tab'a bürünen eserler. Hocamızın mükemmeliyetçi tavrı, son noktayı koymaya imkân vermiyor. Biz de onun büyük birikim ve tecrübesinden istifadeden mahrum kalıyoruz. Ciddi takipler sonucu alınan ve yayımla-

nan bu yazılarda acaba, dergi veya yayın editörlerinin de katkısı oluyor mu? Bunların ciddi sorgulanması gerekiyor.

Polat: Hocanın, ilmî titizliği hakkında bu söyledikleriniz onu tanıyanlarca malum. Sanıyorum bu titizliği eserlerinin yayınında da mutlaka sürdürüyor. En azından kendisi yayınlanmadan önce eserlerinin son halini okuyordur herhalde. Dolayısıyla editörlerin katkısı olsa bile onayından geçiyordur.

Hatiboğlu: Elbette okuyordur, ancak, akademik hayatı boyunca çalıştığı, notlarını biriktirdiği muhtelif çalışma klâsörleri, genç talebeleri tarafından alınıp kitaplaştırılıyorsa, bu hocamızın duruşunu tam olarak temsil eder mi, metin analizi yaparak hocamızın yönteminin çıkartılmaya çalışıldığı farz edilse bile, tespit edilen yöntem ne kadar hocamızın yöntemidir denilebilir?

Polat: Ben onun eserlerinin nasıl neşredildiği, üzerinde başkalarının tasarufu bulunup bulunmadığı, buna izin verip vermediği gibi konularda bilgi sahibi değilim. Ancak onun titizliğinden yola çıkarak şöyle düşünüyorum: Onun nihaî halini verdiği metinleri yayınlattığını tahmin ediyorum, notlarının başkalarınca metinleştirilerek kendine izafe edilmesine en azından sağlığında izin vereceğini düşünmüyorum. Bunu yapsa bile en azından yayına giden metne son şeklini kendisi veriyordur. Keşke sağlığında birileri notlarını edisyona tabi tutsa da hoca onlara son şeklini vererek yayınlansa. Aslında, sağlığında, kendisi ile de görüşerek onun düşüncesi ve yöntemi konusunda daha derinlikli çalışmalar yapılmalı bence.

Özetle söylemek gerekirse Hocanın sağlığında bütün notlarını metne çevirmek hem de bütün yazıları üzerinde sistematik analiz çalışmaları yapıp bunları kendisine onaylatarak nihaî metinler haline getirmek, kendisiyle uzun süre hemhal olarak hayatını ve fikirlerini kaleme almak gerekiyor. Ama ne bunu yapacak bir ekip, ne de böyle bir ekibi cesaretlendirecek bir hoca karakteri var karşımızda.

Hatiboğlu: Evet, ben de katılıyorum, bildiği dilleri öğrenerek, yazdıklarını okuyup tahlil ederek, ziyaret ettiği yerleri görerek onunla uzun mülakatlar yaparak bu konuyu gün yüzüne çıkarmak gerekir.

Hocam, müsaade ederseniz, Hayrettin Bey'le ilgili sorduğum bir soru vardı benzerlerini Hatiboğlu hocamızla ilgili de sormak istiyorum. Hayrettin hocamızın, gelenekle irtibatlı yetişmiş olmasından dolayı ortaya çıkan bir ilim adamı portresi var, bundan bahsetmiştik. Ancak, onun etrafında yetişmiş ikinci nesil talebeleri için söylediği sözleri de siz nakletmiştiniz. Aynı şekilde, Hatiboğlu hocamızın etrafında yetişmiş ama Hatiboğlu hocamızın da artık frenleyemediği tarzda yeni nesil hadisçiler var mı, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Polat: Hayrettin Hocanın bazı gençlerin kantarın topuzunu kaçırmaları ve boynuzun kulağı geçmesi kabilinden şeyler yaptıkları konusunda kendi ifadeleri var. Ama Hatiboğlu Hoca'dan böyle sarıh bir beyan duymadım veya bana intikal etmiş değil. O yüzden bu konuda bir değerlendirme yapmak bize düşmez. Sadece Hoca'nın ayrı ayrı her bir öğrencisinin farklılıkları üzerinde bireysel gözlem ve kanaatlerimiz olabilir. Bu durumda da bütün öğrencilerini toptan değerlendirmek de doğru olmaz. Her birisi özgün kişilikler. Ayrıca hoca talebinin ne kopyasıdır, ne de hiç etkisi altında kalmaması mümkündür. Her bir öğrenci kişiliğine göre aynı hocadan farklı özellikler tevarüs eder. Öte yandan herkes zamanının çocuğudur. O yüzden ilim erbabının nesilleri arasında, zamanın gerektirdiği farkların olması da kaçınılmazdır. Fakat bunların gelenekten kopacak savrulmalar şeklinde olmaması gerekir. Ayrıca her bir öğrenci yaşadığı sürece değişime açık dinamik varlıklardır. Savrulanların da zaman içinde daha dengeli ve oturaklı pozisyonlar edinmeleri mümkündür.

Bu konuda başka önemli bir hususu da göz önünde bulundurmalıyız. Günümüzdeki akademik câmiada eskileri tekrar etme yerine özgünlük, farklı olmak, hocayı aşmak muteber ve makbul oluyor. Geleneksel eğitimde ise üstadın dizi dibinde kadîm birikimi tevarüs etmek muteberdi. Böyle bir tavırdan, 'sen farklı olarak ne söylüyorsun' tavrına dönüşme sonucu, akademik câmia farklı şeyler söyleme sâikiyle bazen kantarın topuzunu kaçırdı oldu. YÖK'ün doktora tezlerinin özgünlüğü bağlamında, "Ya yeni bir şey keşfet, ya yeni bir yöntem geliştir, ya bilinen bir yöntemi daha önce uygulanmayan bir alanda uygula" şeklindeki kriterleri yerine getirmek özellikle de sosyal bilimlerde, hele hele İslâmî ilimlerde o kadar kolay bir şey değil.

Hatiboğlu: Mevcut yapının şekillenmesinde akademik unvan talepleri veya zamana bağlı zorlamaların da etkisi var mıdır?

Polat: Tabi ki, unvan talepleri ve burada hepsini sayamayacağımız diğer bazı olumsuzlukların etkisi vardır. Fakat yeni nesillerin bazı aşırılıklarının ve hizipleşmelerden kaynaklanan ayrışmaların, eleştiri ve diyalogla zaman içinde denge ve îtidal noktasına geleceğini düşünüyorum. Çünkü bu sosyal bir vâkıdır.

Hatiboğlu: "Her şeyi kendimiz de hayattayken görelim" diye bir acelecilik içerisindeyiz herhalde, durum biraz da bununla alâkalı olabilir mi?

Polat: Evet, bence de öyle oluyor. Meselâ bugün burada gerçekleştirilen sempozyumda bazı arkadaşlarımızın eski sivrilik ve katılıklarının yumuşadığını, söylediklerini biraz daha yumuşak ifade ettiklerini, düşüncelerinde ufak revizyonlara gittiklerini, birbirlerini dinleme ve tahammül konusunda daha olgunlaştıklarını gördüm.

Hatiboğlu: Hocam bir şeyi daha netleştirmek istiyorum. Okıç hocamızın temsil ettiği akademik kimlik olarak çok yönlülük konusunda özel gayret gösterirmiş. Talebeleri Okıç Hocanın kaç yönünü, hangi özelliklerini taşımış olabilir? Bu anlamda bir tespitiniz var mı? Bu hocalarımızın sahip olduğu birikimleri sürdürdüğünü düşündüğünüz kimse(ler) var mı veya Meselâ, Hatiboğlu hocanın veya Talat hocanın sahip olduğu birikimi, “Hatiboğlu veya Talat hoca geleneği ya da tarzı” diyebileceğiniz şekilde sürdürdüğünü düşündüğünüz kimseler var mı?

Polat: Doğrusunu söylemek gerekirse adı geçen hocalarının kendi aralarında böyle renk ve ton farkları var ama bu farklılıklar farklı gelenekler oluşturacak kadar gerçekten farklılar mı? Ayrıca birileri bu farklılıkları tevârüs edip sürdürme çabası içinde mi? Bu ve benzeri sorulara verilecek cevaplara göre sizin sorunuzun cevabı da değişecektir.

Yeni nesillerin belli hocaların gelenek ve stillerini sürdürmekten ziyade her çiçekten bal almayı tercih ettiklerini görüyorum. Çok farklı kaynak ve etkilere açık, eklektik formasyonları var. Ağırlıklı olarak sözü edilen hocalarımızın şekillendirdiği ve onların geleneğini sürdüren kişilerden bahsetmenin pek mümkün olmadığı kanaatindeyim.

Hatiboğlu: Eklektik yaklaşımı olumlu bir tavır olarak mı görüyorsunuz hocam?

Polat: Değer yüklemiyorum, olgusal durumu söylüyorum. İletişim ve etkileşim dünya çapında baş döndürücü bir hız kazandı. Bu yüzden gençler çok fazla kaynaktan besleniyorlar ve etkileniyorlar, çok farklı şeyler okuyorlar. Bunun avantajları da dezavantajları da var. Ama asıl konumuz bu değil. Şunu söylemek istiyorum: Her ne kadar, hocalarımızın danışmanlığında tez yapsalar, yakınında olsalar da, talebenin hocanın tarz ve meşrebini gelenekteki gibi sürdürmesini teşvik edecek bir ortam yok.

Hatiboğlu: Şu halde, kadîm İslâm düşünce geleneği ile irtibat kopuyor, tefekkür zincirinin halkasında kopma meydana geliyor öyleyse?

Polat: Tam bir kopmadan söz edilemezse de geleneğin bazı kazanımlarını zayı ettiğimizi söyleyebilirim. Günümüzde geleneğe sahip çıkmak ve devamlılığını sağlamak eskiye göre daha zor. Geleneğe sahip çıkmanın gereğine inanıyorsa, bu konuda özel himmet sarf etmeliyiz.

Hatiboğlu: Yukarıda Nobel alan kişilerle alakalı sözlerinizi de hatırlatarak sormak istiyorum, Batı’da hala bu gelenek devam ederken, bizde üstelik de, üstattan ilim alma usulü demek olan isnad geleneği kesintisiz, tarihî ve kökleşmiş bir yapı arz ederken, mütereddit davranmamızı hadis ilminin geleceği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Bir anlamda, kişi-

lere göre yaklaşım, kişilere göre farklılaşma, seçmeci tavır vb. bunların hepsi birer problem değil mi?

Polat: Problem ama acaba diyorum bu gidişat dönüp dolaşp geleneğe rucú' eder mi, yoksa tamamen gelenekten kopmaya mı müncer olur, şimdiden bir şey söylemek için vakit erken. Çünkü İslâmî İlimler'de Cumhuriyetin ilk yılları arasındaki fetret döneminden sonra, İlahiyat tedrisatının geçmiş takriben yarım asır. Geleneği güncelleştirerek yeniden tesis edebilmek için bu süre çok az. Bir geçiş sürecindeyiz. Ayrıca biz, Batı'daki bazı süreçleri yaşamadan onlara entegre olduk. Yani tur atladık. Bunun olumlu yönleri yanında olumsuz yönleri de var. Dünyanın her yerinde iletişimin yoğunluğu nedeniyle, çok farklı fikirlerin ve düşüncelerin sürekli bombardıman edilmesine, popüler kültür endüstrisi ve tüketim çılgınlığının gelenekleri darmaduman etmesine tanık oluyoruz. Bu ilk bakışta geleneğin sürdürülmesinde dezavantaj teşkil ediyor gibi görünüyor. Fakat bu aldatıcı olabilir. Belki de uzun vadede insanların arayışlarının karşılıklarını bulamayışları, geleneklere yeniden dönüşü hızlandırabilir. *Ehl-i hadis* için de aynı şeyler söz konusu olabilir.

Hatiboğlu: Belki genel hatlarıyla hadise veya usûle yaklaşımı, Hanefilerin usûl anlayışıyla Şâfi'ilerin usûl anlayışını bazı yönlerden tefrik etmek mümkün olabilir. Usûl konularını ayrıntılı ele alan hadis usulü eserlerinde, sürekli olarak konulara yaklaşımda üç farklı eğilimin görüşlerini görmemiz mümkün, hatta bunun bütün konularda devam ettirildiğini müşahede ediyoruz. Bunları usulde düşünce çizgileri veya gelenekleri olarak kabul etmemiz gerekiyor. Bunlar farklı ve zıt olarak algılanmak yerine sizin de işaret ettiğiniz tavırlar bağlamında çeşitlilik ve zenginlik olarak eserlerimizde yer almıştır. Ne var ki, bugün ayırım noktası olarak isnadın değeri meselesi kadim usûl eserlerinde hiç bir tartışmaya konu teşkil etmemiştir. Batı medeniyeti bağlamında şarkiyat geleneği de doğrudan bu soruyla hadis tetkiklerine başlamıştır. Tabi ki, batılılarca 'öteki' olarak algılanan İslâm Medeniyetinin bir hususiyeti olmakla (الإسناد خصيصة من خصائص هذه الأمة), isnadın bir değer ifade etmediği esası üzerinden bu çalışmalar yürütülmüştür. Günümüz hadis tetkikleri de, Müslüman ilim adamları tarafından, öncelikle bu soru sorularak yürütülmelidir. İkinci bir ilke de, Batı'da ortaya çıkmış pozitivist yaklaşımın bir tezahürü olarak, geriye doğru İslâm tarihini bir sebep-sonuç ilişkileri ağı olarak görme yanlışlığını akılda tutarak bir ayrıma gidilebilir. Bu arada, şuna da işaret etmekte fayda mülâhaza ediyorum; Müslüman akademisyenlerde, bir yandan şekli ve yüzeysel Batı düşmanlığı tezâhürü varken, bir yandan da zihniyet ve zihnin işleyiş mekanizmaları bakımından yukarıda işaret ettiğimiz zafiyetleri bünyesinde barındırmaktadır. Bunu, Türkiye deki bütün İslâmî ilimlere dair çalışmaları akılda tutarak da söylemek mümkündür. Dolayısıyla, gerek genç nesil, gerekse hocalarımız tarafından

yapılan çalışmalar, bu soru bağlamında bakıldığında çok kolay bir şekilde tasnif edilebilir, diye düşünüyorum, siz de bu fikre katılıyor musunuz?

Polat: Öncelikle her tasnifin tahrif olduğunu vurgulayalım. Özellikle ilim erbâbını böyle tek bir kriter açısından tasnife tutmak sıkıntılı. Ama bu tür çalışmalara da ihtiyaç var. Belki şu tür çalışmalar yapılabilir: Hocalardan birini alıp, yetiştirdiği öğrencilerinin çalışmaları yukarıdaki sorular akılda tutularak mukayese edilebilir, tutarlılık ve aykırılık bakımından değerlendirmeler yapılabilir. Söz konusu esasları dikkate alarak bütününde mi ittihat var, bir kısmında mı, bunlar ayrılmaz ve vazgeçilmez ölçütler mi, yoksa birinin eksikliği kişinin çizgisini tespit bağlamında bir anlam ifade eder mi? Bu tür tespitler yapılabilir. Fakat bu tespitleri sağlıklı yaptığımızı farz etsek bile, ele aldığımız ilim erbâbının ilerleyen yıllarda aynı düşünce çizgisinde devam edeceğinin garantisi yoktur. Meselâ, metin eksenli hadis tenkidini göklere çıkartan birinin on sene sonra problemlerini görüp, bu yöneme bel bağlamak çok doğru değilmiş demeyeceğinden nasıl emin olabiliriz. O yüzden insanların sağlıklarında bu tür çalışmalar yapmak doğru olmaz diye düşünüyorum. Ayrıca bu ve benzeri çalışmalarda mihengin, ölçütün, kriterin tespiti bağlamında anlaşmak da zordur. Her araştırmacı seçici olarak farklı ölçütlere göre değerlendirmeler yapacak ve varılan sonuçlar yine *muhtelefün fih* ve tartışmaya açık olacaktır. Bugünkü tartışmalara bakınca ben, böyle bir ittifakla tespit edilmiş esaslar bütününe ve buna dayalı çalışmaları yakın vadede öngörmüyorum.

Hatiboğlu: Sizin de işaret ettiğiniz gibi, malumunuz Yenilikçi İslâm düşüncesine yönelik en önemli eleştirilerden birisi de sistemli bir düşünce metodolojisi ortaya konulamamış olmasıdır. Bu noktadan bakıldığında belki de yukarıda söylemeye çalıştığımız ayırım noktalarını tek maddeye indirgememiz mümkün olabilir. Siz de modern dönem hadis çalışmalarının ‘sistemli bir metodolojisinin olmaması’ eleştirisine katılıyor musunuz?

Polat: Katılıyorum. Fakat takdir edersiniz ki metodoloji sahibi olmak öyle kolay bir şey değil. Metodoloji sahibi olmak için önce ciddî metodoloji çalışmaları birikimi edinmek gerekiyor. Ayrıca metodoloji masa başında yapılan bir iş değildir. Empirik ve analitik çalışmalarla desteklenmesi lazım. Metodoloji meselesinden söz açılınca söylemekten geçemeyeceğim bir fikrimi ifade etmeme lütfen izin verin: İslâmî İlim dallarının ayrı ayrı metodolojileri üzerinde çalışacakların sadece o branşın metodolojik meseleleriyle ilgilenmeleri yetmez. Bütün İslâmî İlim dallarının metodolojileriyle bütünlükçü bir bakış açısıyla ilgilenmeleri ve hesaplaşmaları lazım. İslâmî İlimlerin klasik metodolojileri arasında bir bütünlük ve tutarlılık vardır. Ayrıca günümüzdeki bilgi ve bilim felsefesi, sosyal bilimler metodolojisi gibi disiplinlerin metodoloji ile ilgili birikim ve verileriyle de hesaplaşmak gerekir. Metodoloji çalışma-

larında ancak şöyle bir hiyerarşi içinde yapılacak çok disiplinli çalışmalar ile sonuç alınabilir: 1- İslâm Düşüncesi 2- İslâm İlim/Bilim Felsefesi 3- Genel İslâmî İlimler Felsefesi 4- Genel İslâmî İlimler metodolojisi. 5- Özel olarak bir İslâmî ilmin metodolojisi.

Hatiboğlu: Hocam, klâsik hadis usulüne bu tarz analitik yaklaşım ne tür sonuçlar doğurur. Ben şahsen farklı yaklaşımlar bağlamında kadîm hadis usulü literatürünü gözden geçirdiğimizde de ilginç sonuçlara ulaşacağımıza inanıyorum. Belirli usûl konularından, sürekli olarak farklı kanaatlerine yer verilen isimler geçiyor eserleri tetkik ettiğimizde. Oysa çoğu kimse, usûl eserlerinin tek düşünce ve yaklaşımı yansıttığını düşünür.

Polat: Doğru, bu hususu dikkate alan az. Ben de, hadis literatürü ciddi çözümlenmelere tabi tutulursa ilginç sonuçlar ortaya çıkar diye düşünüyorum. M. Said Hatiboğlu Hoca'nın ricâl kitaplarını baştan sona okuduğunu biliyoruz. Her türlü kitaba ihtiyaç duydukça ve ilgili kısma bakan, diğer kısımlarını tetkike ihtiyaç duymayan bir anlayışla klasik kitapların içindeki çoğu veriden mahrum kalmamız kaçınılmazdır. *el-Mektebetü'ş-Şâmile* gibi elektronik veri tabanlarının bizi alıştırdığı kolaylıklar, bu kitapları mütâlaa etmekten, baştan sona okumaktan daha da uzaklaştırmakta. Bu elektronik kaynaklar sadece ilgilendiğimiz konuları seçmeci bir tavırla araştırmamıza hizmet ediyor. Oysa kitaplar baştan sona okununca görülür ki, hayatımız boyunca asla aklımıza gelmeyen ve dolayısıyla hiçbir şekilde araştırma ihtiyacı hissetmeyeceğimiz konularla dolu.

Hatiboğlu: Klâsik hadis kaynaklarının tedvîn ve tasnîfinin ardından Etrâf kitaplarının yazılmaya, temel kaynaklarla doğrudan istifadeden kopulmaya başlandığı endişeleri dile getirilmeye başlamış, daha sonra anahtar kelimeler, ardından da elektronik kitaplardan istifade edilir olmuş, bu sebeple de kitaplardan büyük ölçüde kopulmuş, elektronik kütüphane vurgusu ve talebi ortaya çıkmıştır. Esasen bunlar kanaatimce, bizleri bilgi-amel, bilgi-bilgiye ulaşabilme meselelerini yeniden düşünme mecburiyetine getirdi. Zamanla hepimiz yeni imkânların aslında, bizi asıl kaynaklardan uzaklaştırdığında, kadîm bilgiyi ihâta etmekte büyük zafiyet içinde olduğumuz hususunda hemfikir hâle geleceğiz. Bir de elektronik kitaba dayalı ilim İslâm ulemasının, muhaddislerin toplum içerisindeki fonksiyonunu dikkate aldığımızda, ilim geleneğinin entelektüel bir haz aracı olarak alınmaktan ziyade bunun, bireysel anlamda bilginin hayata aksettirilmesi, içtimai anlamda halka önderlik ve rehberliği anlamında ulemanın fonksiyonuyla ilgili ciddi sorunlar da ihdas etmiştir.

Polat: Ben hadisçilerin iki ilişkiyi birbirine karıştırmaması gerektiğini düşünüyorum: Bunlardan ilki hadislere akademik ve teknik yaklaşım, diğeri de

bir Müslüman olarak hadisçinin hadislerle varoluşsal ilişkisi yani sünneti kendi iç dünyasında özümseme ve yaşama. Ehl-i Hadis bu iki ilişki tarzının da öznesi ve sahibi olmalı. Yani bu iki ilişkiyi birbirini ihlal etmeksizin beraber götürebilmeli. Hadisçiler bu iki veçhenin biriyle daha fazla iştigal edebilirler fakat bu diğer yönü ihmal etmelerine yol açmamalı. Meselâ bazı hadisçiler teknik hadisçiliğe daha fazla yoğunlaşarak vatandaşa hadis anlatma, hadis okutma, popüler kitaplar yazma gibi işlerle fazla ilgilenmeyebiliyor. Bazı hadisçiler de hadisin teknik yönünden ziyade eğitim ve amel yönüne yoğunlaşıyor. Tarihte de böyle olmuştur. Ama en iyisi ikisini beraberce götürmektir. Teknik hadisçilikle, hadisle varoluşsal ilişki birbirine ters şeyler değil. Her ikisi de aynı anda yapılabilecek şeyler olmakla birlikte, kişinin meşgalesi veya fitratı icabı bunlardan birisine odaklanması durumunda diğer yönü tamamen ihmal etmesi gibi bir olumsuz duruma düşmemek için dikkatli olmak gerekiyor. Sonuçta bu yolu tercih edene de bir şey denemez. Teknik hadisçilik büyük ölçüde ictihâdî olduğundan her zaman tartışmaya açıktır. Ama bu konuların halka indirilmesi hadisler hakkında şüpheliği yol açmaktadır. Halka yönelik hadis eğitiminde teknik tartışmalar değil pedagojik ilkeler esas olmalı, yaygın hadis eğitiminde gündelik hayatın ihtiyaçları doğrultusunda seçilmiş, mümkün olduğunca ehl-i ilmin üzerinde uzlaştığı hadisler esas alınmalıdır. Elimizde herkesin ittifak ettiği herkese “buyur, al oku” diyebileceğimiz bir hadis kitabı yok. Bu yüzden de hadisle hem ehli ilmin hem de halkın varoluşsal ilişkisini olumsuz yönde etkilemeyecek ama ortalıkta bir sürü sahih olmayan hadisin dolaşımını da engelleyecek bir eğitim-öğretim ve iletişim sistemi oluşturmak sadece hadisçilerin altından kalkabileceği bir iş olmasa da en büyük sorumluluk yine de onlara düşüyor diye düşünüyorum.

Hatiboğlu: Sizin ‘teknik hadisçilik’ diye ifade ettiğiniz alanın üzerine yoğun olarak çalışma, zaman içinde kişinin farkında olmadan hadisle arasındaki varoluşsal ilişkiyi unutmaya sebep olabilme, halktan koparabilme tehlikesini beraberinde taşıyor tabi.

Polat: Tabi ki taşıyor. Ama tersi de söz konusu. Yani teknik hadisçilik ihmal edildiğinde, hadis uzmanı olanla olmayanın farkı kalmıyor, hadis ilmi ile iştigalin de anlamı kalmıyor. Yine aynı îtidali hadis tenkitçiliğinde korumak da önemli. Nihaî planda ben, hadisçilerin münekkid olmalarını ama tenkitçilikte ifrat ve tefritten yani müteşeddid ve mütesâhil olmaktan kaçınarak mütevassıt olmalarını, kantarın topuzunu her zaman dengede tutmaları gerektiğini vurgulamakta yarar görmekteyim. İnsanoğlunun hayatın her noktasında, îtidal çizgisini koruması zor olduğu gibi bu konularda da zordur. Uçlara sürüklenmek ise kolaydır.

Hatiboğlu: Geleneğe ve hadis ehline yakışan da münekkit olmak zaten. Cerh ve ta’dil ilmi başka bir ilim dalı içerisinde ortaya çıkmamış, hadis ilmi içerisinden doğmuş.

Polat: Münekkitt bir tavır içinde olunmazsa, hadisle kurulması gereken varoluşsal ilişki hem ehl-i ilim nezdinde hem de halk nezdinde zedeleniyor. Fakat bütün bunlara rağmen yine de belli bir noktadan sonra herhalde, tarihte olduğu gibi, belli kitaplara güvenmek durumundayız. Bu bizim kitabımız olur, geçmişte yazılan kitaplar olur. Birileri, güvendiğimiz birtakım derlemeler yapacak, ayıklamalar yapacak birileri de ona itimat edecek. Aksi halde sürekli her hadis uzmanının sürekli kendi güvenilir hadisler seçkisini yapması hem son derece zor, hem de seçki dışı bıraktığı hadislerle karşı çıkan olmasa da zımnî olarak da olsa bir tür güvensizlik ve değersizleştirme hissa ettiği için problemlî.

Hatiboğlu: Hocam hiçbir hadis şerhi yazayım, halk okusun ve önceki hadis şerhlerinin problemleri, bunda olmasın tarzında düşündüğünüz oldu mu? Yani kendinizi geldiğiniz nokta itibariyle artık toplumun ihtiyaçlarını da karşılayacak, benim de iyi oldu bu diyeceğim bir hadis şerhi yazmam lazım dediğiniz oldu mu hiç?

Polat: Mevcut kitaplara hadis şerhi yazmak yerine, başta Kur'an olmak üzere sünnete dayanan bir tür gündelik hayat kılavuzu yazmayı düşünmüştüm. İnsanımıza sünnete uygun yaşamayı tavsiye ettiğimizde –elbette bu ifade Kur'an-ı Kerim'e göre yaşama manasını da mutazammındır- nasıl yaşayayım arayışına cevap teşkil edecek bir çalışma. İlmihaller ağırlıklı olarak ibadet hayatını kapsıyor. Müslümanın ibadet hayatı dışındaki hayatını sünnete uygun yaşamak istediğinde el kitabı niteliğinde bir kılavuza ihtiyaç var. Hadis metinlerinin tematik olarak peş peşe sıralanıp açıklanması şeklinde değil. Bu tarz zaten klasik ve çağdaş hadis şerhlerinde var. Bizim klâsik hadis kitaplarımızın tercüme ve şerhlerini halkın okuyabilme ve onlardan istifade edebilme ihtimalleri çok az ve okuyabilenler için de bazı problemler söz konusu. Muhtelif konulara dair kısa hadisleri peş peşe dizdiğimizde ve açıklamalarına giriştiğimizde işin sonu gelmiyor, ciltlerce kitap ortaya çıkıyor. Dolayısıyla benim söylediğim, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Hadislerle Hayat* adlı projesinden farklı olduğu gibi, muhtelif meselelere cevap verecek bir ilmihal da değil kastettiğim. Bu çalışma disiplinler arası bir ekip tarafından yapılmalı. İlahiyatçılar, eğitimciler, psikologlar, edebiyatçılar, sanatçılar vs ile beraber hazırlamalı. Ama böyle bir ekibin hem teşekkülü hem de iş çıkarması zor. Olsa bile böyle bir ekibi beklersek daha ne kadar bekleriz belli değil. Ben uzun yıllardır böyle bir çalışma bekliyorum, bir türlü teşebbüs eden yok. Dolayısıyla hadise dair düşündüğüm bu kitabın bir-iki cilt ama sünnetin özünü, mantığını, genel ilkelerini vatandaşa sunabilecek bir formatta olması gerekiyor. Hadislerde doğrudan yer almayan, sonradan ortaya çıkmış gündelik hayattaki meseleleri de sünnete irca' edecek bir çalışma. Daha da öz bir ifadeye anlatmak gerekirse, Kur'an ve Sünnete dayalı sosyal konulara ve gündelik hayata dair prensipleri kolay anlaşılır ve akıcı bir dille formüle eden

bir hayat rehberi. Burada fıkıh da işin içinde olacak ama ne hadislerin açıklamasına ne de fikhî tartışmalara ve mezhep görüşlerine girilmeyecek. Mezheplerin ittifak ettiği hususlar esas olacak ve ağırlıklı olarak tartışmasız hususlar yer alacak. Hadislere ve mezhep görüşlerine gerekirse dipnotlarda referansta bulunulacak. Hadislerin şerhi ve fıkıh, kitabın içeriğine sindirilecek. Tabii ki detaylarının hepsini burada anlatmam mümkün değil.

Hatiboğlu: Burada siz de değinmişken, Diyanet'in projesi hakkındaki kanaatinizi öğrenmek isterim. *Hadislerle Hayat* adıyla yayımlanan bu projeye ilgili, her ne kadar sizin de vurguladığınız gibi Kur'an ve Sünnet merkezli bir kurgu içeriyorsa da en önemli kaygı, fıkıh kitaplarından ve mezhep algısının üstünde ve ötesinde bir yaklaşımla hazırlanmış olması. Sizin düşündüğünüz çalışma da böyle bir illetle ma'lûl olma riski taşımaz mı? Hadis ağırlıklı diye vurguluyorsunuz, mezhepler de Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye'yi esas alarak ahkâm inşâ ediyorlar, siz düşünceyi inşa ederken hangi hadisi öne çıkaracaksınız? Farklı mezhepleri, farklı meseleleri ve yaklaşımları eserde nasıl telif edip uyumlu halde izah edeceksiniz?

Polat: Açıkça ifade edeyim, benim burada kastettiğim, selefî bir yaklaşımla hadis ilmihali yazmak değil. Ben 'sünnet' deyince Kur'an, hadisler ve fıkıh üçlüsünü bir bütün olarak birlikte düşünüyorum. Benim düşündüğüm ilmihal mevcut ilmihale ters düşmeyecek, ama mezheplere zorunlu olarak referanslar içerse bile mezhep ihtilaflarını belki dipnota alacak, belki de sadece mezheplerin ittifak ettiği hususlarla yetinecek. Hadisler hakkındaki ilmî ihtilaflara girmeden tercihlerimi ortaya koyacak bir yaklaşım. Böyle bir kitap her şeyi tüketmediği gibi itiraz ve tartışmalara da açık olacaktır. Fakat belki de bir kitap türünün ortaya çıkmasını sağlayacaktır. "İslâm'ın iki kaynağı Kur'an ve Sünnet deyip duruyoruz. Kur'an-ı Kerim'i ve hadîs-i şerifi doğrudan halkın okumasındaki problemler ortada. Bu günkü iletişim imkânları düşünüldüğünde, bilgiye erişimin engellenmesinin imkânsızlığı söz konusu olunca herkes her şeyi okuyor ve dinliyor, başlıyor kafası karışmaya. Vatandaşın eline ilmihal veriyoruz o da bize, "bu bilgilerin dayanağı nedir" diyor. İlmihalden bilgiyi okuyor, okuduğu hadisler ile bunu karşılaştırınca arasında farklılıklar olduğunu görüyor. Başlıyor bocalamaya. Bu sebeple ben diyorum ki, bugün için okunabilir bir kitap yazalım, ihtiyaca göre gerekirse bunu şerh de edebiliriz.

Hatiboğlu: Hocam, sanıyorum henüz biz uzun vadeli iş üretmek, kafa yormak gibi hususları daha gündemimize almadık.

Polat: Doğru, biz hemen karar verip, belki "kervan yolda düzülür" usulüyle işe başlıyoruz. Ben her ne kadar bu kültürün bir parçası ve içinde yaşayanı isem de buna hiç sıcak bakmıyorum. Sadece teorik düzlemde değil pratik faaliyetlerimizde de bütün yönleriyle her şeyin baştan düşünülmesi taraftarı-

yım. Bizde pilot uygulamalara ne devlet ne akad emik camiada gereken önem verilmiyor. Her alanda işler yaz boz şeklinde yürüyor. Çocuk kitapları yazacaksanız meselâ, toplumdaki bütün çocuk profilini kapsayacak temsil edici örnek olarak seçilmiş değişik çocuklara okutup hem çocuklardan, hem öğretmenlerden, hem de ailelerden geri bildirimler alarak bu kitapları geliştirmek gerekiyor.

Hatiboğlu: Hocam şimdi bu tür çalışmalar da yapacak belki akademik mahiyetteki çalışmalar da yapacak, umudumuzu kendilerine bağladığımız bir genç nesil var. Bu genç neslin daha da artmasını temenni ediyoruz. Bu bağlamda, bizden sonra bu çalışmalarını yürütmek üzere, bir ufuk açma, onlara bir anlamda hedef gösterme kabilinden çalışma alanı olarak önemseyip önerdiğiniz konular ve alanlar var mı?

Polat: Akademik çalışma konuları olarak öncelikli konuları kastediyorsunuz herhalde?

Hatiboğlu: Elbette. *Neticede Hadis Tetkikleri Dergisi* adına mülâkât yaptığımız için, alanın uzmanı, genç okuyucularımıza bu anlamda nasıl bir ilmî hazırlık yapmalarını tavsiye edebilirsiniz? Yani yeni nesil hadisçiler hangi altyapıya sahip olmalı? Metodik altyapı, dil altyapısı, alan birikimi gibi. Özellikle yukarıda Goldziher ve Schacht'tan bahsederken söyleme fırsatı bulamamıştım; Meselâ Goldziher çalışan bir insan Macarca çalışmadan olur mu? Schacht çalışan birisi Almanca bilmeden olur mu? Juynboll çalışan birisi Flemenkçe öğrenmeden olur mu? Bu anlamda genç nesil, bizden çok daha erken bir dönemde literatüre ulaşma imkânı var. Yine bizden çok daha hızlı bir şekilde Batı dillerini, Doğu dillerini öğrenbilme imkânları var. Bu açıdan belki birkaç kişinin ufkuna ışık tutmak açısından nasıl önerilerde bulunabilirsiniz?

Polat: Alana yönelik tavsiyelerime geçmeden önce şunu ifade etmeliyim ki ilahiyat câmiasında gençler dil öğrenimine çok geç başlıyorlar. Ailelerin çok erken yaşlarda çocuklarını dil öğrenmeye yönlendirmeleri lazım. Öğrenci fakültenin son sınıfına gelmiş, akademik çalışma yapmak istiyor, o zaman dil öğrenmeye başlıyor. Ama bu süreye bir dil öğrenmeyi sıkıştırmak mümkün değil. Çünkü dil öğrenmek ve pekiştirmek öyle bir süre kursa falan gitmekle olacak bir iş değil. Çok uzun bir süreçte sürekli meşgul olmak gerekiyor. Bu sebeple en azından çocuğunun ilahiyat alanında yetişmesini düşünen ailelerin Arapça ve İngilizceyi öğretmeyi ve Kur'an hafızlığını çok erken yaşlarda halletmeleri lazım. Ayrıca dil öğrenmeye yatkın kişilerin bu iki dil dışında dilleri de öğrenmesinde yarar var. Herkes İngilizce, Arapça öğreniyor. Başka dil öğrenen neredeyse yok. Oysa ilahiyat sahasında semitik diller çok önemli. Öte yandan stratejik açıdan bakarsak bütün uzmanların söylediğine göre dünyanın merkezi batıdan doğuya kayıyor. Dünya nüfusunun çoğunluğu

güneydoğu Asya'da yoğunlaşmış durumda. Bu ve benzeri nedenlerle bu bölgelerin dilleri her açıdan önem kazanıyor. Herhangi bir proje yapmaya kalksanız ve farklı dilleri bilen kişilere ihtiyaç duyulsa ara ki bulasın.

Hadis ilmini çalışma alanı olarak seçenlerin öncelikle klasik hadis ilmini hazmetmeleri gerekiyor. Bu öyle kolay bir iş değil. Devâsâ bir miras söz konusu. Fakat bu da yetmez. Çünkü sadece bu mirası içselleştirmekle yetinirsek geçmişin tekrarından başka bir şey yapmamış oluruz. Oysa bizim geçmiş mirası güncelleyerek geliştirmemiz, ona katkı sağlamamız gerekiyor. Bu nedenle de çağdaş sosyal bilimler birikiminden de yararlanmak durumundayız. Örnek vermek gerekirse her hadisçi çok ciddi bir tarih bilimi formasyonu edinmek zorundadır. Çünkü yaptığı iş en genel anlamıyla tarihciliktir. Daha spesifik anlamıyla söylersek tarih ilminin kaynak tenkitçiliği dalı ile uğraşmaktadır. İkincisi bizlerin İslâmî İlimlerle iştigalimizin en temel nedeni İslâm dininin toplumda sağlıklı bir şekilde yaşanmasını sağlamaktır. Bunun için bireyi ve toplumsal dinamikleri tanımak gerekmektedir. Bu da bizi çağdaş toplum bilimleri ve insan bilimlerinin birikiminden yararlanma mecburiyeti ile karşı karşıya getirmektedir. Hassaten, felsefe dilinin ilim câmiasının üstdili niteliğinde olması hasebiyle, felsefi terminolojiyi de hazmetmemiz gerekiyor. Bunun için de bir uzman kadar olmasa da iyi bir felsefi temele sahip olmak durumundayız. Bütün bunlara ilaveten bilimlerin doğa bilimleri ve insan bilimleri olarak ayrımı bağlamında düşünürsek ilahiyat alanı insan bilimleri/sosyal bilimler alanına girmektedir. Bu nedenle özellikle bu ilim dallarındaki metodolojik ve felsefi birikimden ve tartışmalardan habersiz olarak yapacağımız çalışmalar noksan olacaktır. Bir diğer önemli husus, elimizdeki kadim kaynakları doğru yorumlamak, doğru anlamak ve içeriğini özümsemektir. Bunun için anlam ve yorum konularında yine günümüz birikimine ve tartışmalarına vâkıf olmak durumundayız. Fakat burada şuna dikkat etmek gerekiyor. Çağdaş birikime vâkıf olayım derken bunun içinde kaybolup, geleneksel birikimi ikinci plana atmamalıyız. Tabii tersi de olmamalı. Yani geleneksel birikimi edineyim derken çağdaş ilim dünyasından habersiz olmak. Eskilerin tabiriyle 'zü'l-cenâheyn' yani iki kanatlı olmak lazımdır. Esasen ideal olan, kadim geleneği ve günümüz ilmî birikiminin iyi özümsemiş ve her ikisinin uyumlu ve insicamlı birlikteliğini temin etmiş kişilerin yetiştirilmesidir. Geleneğin güncellenmesi ve ihyâsı ancak bu yolla mümkündür. Ama bu dengeyi sağlamak, her iki kanada da gereken ehemmiyeti vermek ve bir ömür sabırla bunu sürdürmek gayet zor ve meşakkatli bir iştir. Fakat ilk başta zor görünen bu iş, süreç içerisinde zamanla ve devamlılıkla başarılabilir. Zamanla su damlaları kayayı deler. Bu söylediklerim bireysel planda yapılması gerekenler. Bir de bireyleri aşan büyük çalışmalar, projeler, kitaplar meselesi var. O noktada işbirliği lazım. Günümüzde çok yazarlı kitap ve makaleler gittikçe yaygınlaşırken bizim ilahiyat câmiası halen hep tek yazarlı kitap ve makaleler yazıyor. Kitap neşri konusunda da işbirliğine gitmemiz gerekiyor. Bir kitabın

bölümlerini bir editörün kontrolünde farklı kişilere yazdırmak da son derece önemlidir. Aynı konuda daha önce yazılmış birbirinden kopuk makalelerin bir araya getirilmesini kastetmiyorum. Daha ziyade, bölümleri arasında sistematik ilişki bulunan, siparişi üzerine yazılmış, daha önce yayınlanmamış kitap bölümleri yazmayı kastediyorum. Aynı konuya benzer yaklaşımlar sergileyen veya tamamıyla zıt yaklaşımları benimseyen kişilerin fikirlerinin bir arada görülebildiği kitaplar. Ama tek kalemden çıkmış gibi sistematik bütünlüğü olan metinler. Bu tür kitap yazma geleneği bizim câmiada oluşmadı bir türlü. Oysa Batı’da neredeyse bir asırdır bırakınız çok yazarlı bir iki ciltlik kitapları, hazırlanması yıllarca süren ve ciltler dolusu çok yazarlı seriler yayınlanıyor. Özellikle çalışma alanı olarak seçtiğimiz konular birden çok disiplini ilgilendiren konular ise ya da geniş kapsamlı ise bunların altından tek kişinin kalkması mümkün değildir. Meselâ hadis metodolojisi üzerinde yapılan eleştirileri, yeni bir metodoloji geliştirilmesi gibi sorunları ele alalım. Bu tür çok disiplinli ve farklı branşlardan kişilerin işbirliğini gerektiren konuların altından bir kişinin kalkması mümkün değildir. Bu konularda, aynı konuda bireysel tebliğlerin sunulduğu sempozyumlar falan da yetmez. Ekip çalışması niteliğinde uzun vadeli seri çalıştaylar yapılması lazım. Hadis metodolojisi ile ilgili bir sempozyumda ‘Alternatif Hadis Metodolojisi’ önerisinde bulunan bir meslektaşımıza bu konuda dünyadaki birikimden yararlanmadığı şeklinde eleştiri getirdiğimde, biraz da espri karışık “onu da sen yap demişti”, ben de “yapacağım bekle” dedim yine latife kâbilinden. Bunu şunun için söylüyorum. Haydi, beraber yapalım demiyor da sen yap diyor. Ben de beklediğim cevabı alamayınca, kinayeli tarzda ben yapacağım diyerek yine bireysel takılıyorum. Ben de niye beraber yapmıyoruz sorusunu sormuyorum. Bırakın ekip çalışmasını çalışmalarımızı yayınlamadan önce ilgililerle istişare etme ve tartışma gibi bu gün artık olmazsa olmaz hale gelmiş olan şeyleri bile yapmıyoruz. Başka bir örnek vereyim: Hadislerin akla aykırılıkla tenkidi meselesini ele alalım. Bu konuyu sadece hadisçilerin hadis birikimiyle halletmesi mümkün mü? Başta felsefe olmak üzere bir sürü branşla ilgisi var. Özetle şunu demek istiyorum; bizim çok yönlü konularda bireysel çalışmalarla belli bir kaliteyi yakalamamız imkânsız. Doktora tez konularını verirken de benzer bir yol izlenebilir. Bir grup öğrenciye bu tür küllî ve geniş perspektif gerektiren konuların farklı boyutları çalıştırılabilir. Hâlbuki burada da en kısa yoldan bitirilecek en basit konular seçiliyor genellikle. Bu tür bireysel çalışmalarla sittin sene büyük işler yapılmaz. Bireysel iş yapma yerine takım çalışması geleneğini oluşturmak zorundayız.

Sözü uzattım ama çalışma konuları ile ilgili olarak da bir hususa temas etmeden geçmek istemiyorum. Hadis ilminin en netameli, en çok saldırıya maruz olan ve en kritik konularından birisi özellikle hicrî ilk iki asırdaki hadisin serüvenidir. Bu döneme dair elimizde doğrudan veri sunan kaynaklar çok az. Bu nedenle bu konuda çalışma yapılmak istenmiyor. Oysa dolaylı

çıkarmalar yapılabilecek değişik yöntemlerle bu dönem aydınlatılabilir. Her hadisçi bir şekilde mutlaka bu döneme dair bir çalışma yapmayı kendisine ilke edinse, zaman içinde çok önemli sonuçlar alınabilir. Yani sözün özü az önce söylediğim gibi her hadisçi tarihçi formasyonu edinmeli ve bu formasyonu hadis tarihçiliğinde kullanmalı. Hadis Tarihi alanı netameli diye yaklaşmazsak bu alanda bilinenleri tekrar, malumu ilam ve hâsılı tahsilden öte gidemeyiz. Bakınız, şu anki ilmî çalışmalarımızın verileriyle bırakınız doğru dürüst ilmî bir hadis tarihi kitabı yazmayı, bir hadis tarihi ders kitabı bile yazılamaz.

Hatiboğlu: Hakikaten hiçbir projemiz yok, tezler arasında hiçbir iş bölümü ve koordinasyon yok, ancak yetmişmiş veya doktora yapan çok sayıda akademisyen mevcut.

Polat: Herkes meselenin bir parçasını çalışıyor ve bu bize mahsus da değil. İslâm dünyasının tamamı projersiz ve bireysel çalışmayı devam ettiriyor. Doğu'dan bir kimse Batı'ya gittiğinde genellikle kendisi bilmesede hocaları tarafından planlanan büyük bir projenin bir parçasını çalışıyor. Geri dönünce bunu sürdürmüyor yine bize benziyor, başlıyor bireysel çalışmalara. İşte bu gibi sebeplerle akademik câmiada toparlanma bir türlü olmuyor. Hocalar aralarında anlaşıp hiç olmazsa doktora tezlerini bir kısmını bir projenin parçaları olarak verebilirler. Hepimiz bireysel takılıyor. Bu şekilde bir yere varılmaz. Bir başka mesele de çalışmaların akademik yolculuk endeksli yapılıyor olması. Bu sebeple de ekip ve proje merkezli çalışmak yerine, bir an önce kısaca üç makale bir kitap yazıp bir an önce unvan alma yarışına girildi. Ekip çalışmaları ve büyük projelerde çalışmak unvan almaya engel diye bir şey yok. Projelerle de unvan alınır. Esasen ilim bizâtihi entelektüel bir haz meselesidir. Öncelikle zihniyet olarak bulunduğumuz noktadan buraya gelmemiz gerekiyor. Maişet, unvan, dünyevî refah gibi hususları ilmin asıl amaçları olarak görmemeliyiz. Bireysel merakımızı ve entelektüel tatmini ilimde asıl unsur haline getirmemiz gerekiyor.

Hatiboğlu: Anladığım kadarıyla bugünün akademik câmiası ilimle meşguliyeti, Allah'a kulluk, bireysel haz ve bilginin amele dönüşümü bağlamından çıkartıp kolektif hazza ve meraka tahvil etmiş gözüküyor. Böyle olunca da kıskançlık nicelikte yarış gibi algılar yönlendirici unsur olabiliyor.

Polat: Dünyevî beklentilerimiz için araç hâline getirdiğimiz oranda ilimdeki maneviyat ve ahlâkî değerler kayboluyor. Bunu önlemek için ne yapmamız gerektiği üzerinde kafa yormalı ve tedbirler almalıyız. Ayrıca ilim erbabı toplumsal sorumluluklarının her zaman idrakinde ve bilincinde olmalıdır.

Hatiboğlu: Bir anlamda, birikim ve kazanımları cemiyet için faydalı ürüne dönüştürmek.

Polat: Elbette, ancak, bu kolay iş değil. İlimin topluma aktarılmasında Müslümanlar tarihte çok önemli başarılar kaydetmiş. İletişim imkânlarının son derece kısıtlı olduğu, okuma yazma bilenlerin son derece sınırlı sayıda olması nedeniyle yazılı kültür değil sözlü kültürün hâkim olduğu geçmiş çağlarda, hârîka bir pedagojik anlayışla, şiir, deyim, atasözü, destan, türkü, şarkı, ezber metinleri formlarında ürettikleri ve dilden dile yaydıkları söylemlerle İslâm'ın en temel unsurlarını toplumun en ücra köşelerine ve kılcal damarlarına kadar sindirip gündelik hayatın ve kültürün parçası haline getirmişler. Bizse günümüzde bunca iletişim ve eğitim imkânlarına rağmen bu konuda onlara göre nal topluyoruz. Bu vesileyle belirtmek isterim ki günümüzde en büyük sorunlarımızdan biri de gelenek ile ilişkimizi bir türlü sağlıklı bir yapıya kavuşturamayışımız. Bir kısmımız geleneğe hiçbir eleştiri getirmeden körü körüne bağlılık peşindeyken bir kısmımız ise geleneğe tamamen sırtını dönüyor, hafife alıyor, ilkel görüyor. Geçmiş birikimleri ve mirası geliştirmek yerine her şeye sıfırdan yeniden başlayarak bir yere varılamaz. Özgünlük gündelik trendlerin peşinden sürüklenmekle değil geçmişten aktarılan mirasın çağın ihtiyaç ve anlayışına göre geliştirilmesi, formüle edilmesi, kavramsal çerçevelere oturtulması ve söyleme dönüştürülmesiyle mümkündür. Bunu yapabilmek için de yardımlaşmak ve işbirliği gerekiyor. Çünkü bu tür işler bir kişinin altından kalkacağı cinsten değildir.

Hatiboğlu: Hocam son olarak sekizinci yılını tamamlamış bulunan *Hadis Tetkikleri Dergisi'*ne çalışma seyri ile ilgili tavsiyeleriniz var mı? Nelere dikkat etmemiz lazım? Hangi konulara ağırlık vermemiz lazım? Hangi tarzda çalışmamız lazım? Talebimi tek noktaya indirgeyecek olursam, dergimizin kuşatıcı, ufuk açıcı, uzun vadeli bir akademik uluslararası bir platform olarak devam etmesi için hangi adımları atmamız lazım?

Polat: Öncelikle böyle bir dergi çıkarma külfetini üstlendiğiniz için sizi tebrik ediyorum. *Hadis Tetkikleri Dergisi* gerçekten güzel bir teşebbüs ve faaliyet oldu. Belirli disiplinlere mahsus dergiler bizim ilahiyat sahasında yeni yeni ortaya çıkıyor. Diğer ilim dallarında değil bir branş, bir branşın alt dalları için bile müstakil dergiler var uzun yıllardır. Siz bunun öncülerinden oldunuz. İnşallah devamlı olur. Takip ettiğim kadarıyla çok güzel çalışmalar yayınlanıyor.

Hatiboğlu: Bir hadis ihtisas dergisi neşretmek isteyen uluslararası bir kuruluş benimle irtibata geçerek “Biz uluslararası bir hadis dergisi çıkaracağız diye dünyada bir tarama yaptık ve *Hadis Tetkikleri Dergisi* dışında uluslararası bir ihtisas dergisi olmadığını gördük” demiş, kendileri yeni bir dergi çıkarmak yerine bizi destekleme kararı vermişlerdi. Türkiye’de

bizimle aynı tarihlerde yayım hayatına başlayan *Tasavvuf* dergisi ve bizden biraz daha geç neşredilmeye başlayan *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* temel İslâm bilimlerinin farklı branşlarına mahsus birkaç yeni teşebbüs. Bunların hiçbirinin geçmişi on yıldan fazla değil.

Polat: Bu yapılanları hafife alma, eleştirme manasında değil, daha iyiyi yakalama kabilinden bir hatırlatmada bulunmak isterim. Dergiyi yayımlarken önümüzdeki birkaç seneyi plânlayarak, makaleler sipariş ederek çalışmalarını yönlendirmek çok daha verimli sonuçların elde edilmesini sağlar. Bununla özel sayı çıkarmayı kastetmiyorum, gelecek yılları planlayarak, bu plan dâhilinde uzun vadeli çalışmalar sipariş ederek akademik câmiayı dergi vasıtasıyla uzun soluklu çalışmalara yönlendirmeyi kastediyorum. Önümüzdeki iki yıl şu konulara yoğunlaşmayı plânlıyoruz, ileride şu konuların tez olarak çalışılmasını öneriyoruz, doktora sonrası çalışmalar olarak şunlar çalışılabilir, dergimiz bütün bu çalışmalar için bir platform olsun istiyoruz denebilir. Bu gibi düşünceler bizde hemen hayalcilik olarak nitelenebilir ama olsun büyük işler hayallerle başlar. Tabii bizim akademi câmiası böyle bir şeyi yapmaya müsait mi diye de akla geliyor ama onun için de şu prensibi hatırlatmak isterim: Her şeyin bir başlangıcı vardır.

Hatiboğlu: Hocam söylediğiniz hususları ben de destekliyorum ve önemsiyorum. Kanaatimce bunun tek riski, Türkiye'deki ilahiyat alanında yayımlanan dergilerin özel sayı çıkardıktan çok kısa bir süre sonra yayım hayatına son vermesi. Böyle bir durum ben hem derginin geleceği açısından bir riski bünyesinde barındırıyor, bir de derginin ideolojikleşme algısının oluşmasına neden oluyor. Belirli bir konuya dair yazıların aynı sayıda toplanması, ister istemez bir ideolojik yaklaşım ithamını da beraberinde taşıyor.

Polat: Ben de tam olarak sizin gibi derginin devamlılığının sağlanması endişesiyle az önceki önerilerde bulundum. Şu an Türkiye'de akademik yayıncılık genelde, dergiyi akademisyenlerce kendiliğinden gönderilen yazıları hakemlere gönderip, onların olumlu bulduklarını yayınlama tarzında kolaycı bir uygulama sürüyor. Benim düşüncem, bu kendiliğinden akışı bozmadan buna ilaveten derginin gidişatını yönlendirmek, uzun vadeli sipariş çalışmalar yaptırmak gerekir. Bunun, derginin geleceğini ve devamlılığını garantiye almak bakımından önemli bir husus olduğunu düşünüyorum.

Hatiboğlu: Plânlı çalışmalarını sürdürübilmenin bir vasıtası olarak yapılacak tetkikleri ücretlendirmek, ayrıca ortak kitap şeklinde yayımlamak da bir çıkış yolu olabilir.

Polat: Evet ekonomik imkânlar müsaitse bunlar çok önemli şeyler. Bu söylediklerinize ilaveten dergi, çalıştaylar yaparak uzun projeler üretip bunların çalışılmasını organize edebilir ve bunları yayımlayabilir. Böyle güç birliği

hâlinde yapılan çalışmaların etkisi ve kabul edilebilirliği daha fazla olacaktır. Yani dergiyi editör ve idare heyetinin malı olmaktan çıkarıp, hadis câmiasının malı haline getirmek gerekir. Oysa günümüzde akademik dergicilik, böyle bir plânlamadan ziyade akademisyenlerin yükselme süreçleri için gerekli olan akademik yayın ihtiyacını karşılayan vasıtalara dönüşmüş durumda.

Hatiboğlu: Artık hocam, uzaktan hüsn-i hat icâzeti bile veriliyor; yıllarca meşk ediliyor, postayla gönderiliyor, alınıyor. Bu tür akademik çalışmaların pek tabi farklı mekânlardan çok başarılı bir şekilde yürütülmesi mümkündür. Bunda hiçbir sorun yok tabii de, projelendirme işi esas mesele.

Polat: Meselâ bizim hadis ihtisas toplantılarımızda bu tür şeyler yapılmalı. Oysa insanlar gelip buralarda tebliğ sunuyorlar. Arkadaşlara bu hususları söyledim. Bu durumda bir forum düzenleyip, ‘Türkiye’deki hadis çalışmalarını masaya yatıralım, buradan yeni mahsuller ortaya çıkaralım’ denilse ne güzel olur. Oysa bizim düşüncelerimiz hep dilek ve temennilerimizi dile getirmekle sınırlı kalıyor. Biz ne zaman bu tür konuları konuşacağız? Meselâ İSAV yani ‘İslâmî Araştırmalar Vakfı’ bir seri İslâmî İlimlerde metodoloji toplantıları yaptı. Ne oldu? Herkes ve her branş kendisi çaldı, kendisi oynadı, bırakınız takım çalışmasını farklı branştan iki kişinin müşterek bir çalışması bile yoktu. Bu tür konular için bireysel çalışmalar yetmez. İyi organize edilmiş ekip çalışmaları gerekir. Sen yoluna ben yoluma kabilinden atomize çalışmalarla büyük işler yapılamaz. Aksi halde her şey lafta kalır.

Hatiboğlu: Bir de bu arada, hocaların yaşını başını alıp birikimleriyle önemli konulara el atma aşamasına geldikten sonra “zaten bizden geçti bu işler” demeye başlama, golü atamayacağımızı anlayınca topu geriye yuvarlama tehlikesi de var.

Polat: Evet bir de bu hastalık var. Allah ömür verdikçe çalışacağım, didineceğim anlayışına sahip olanımız çok az. Yayın yoluyla insanlara ulaşmıyor-san unutulur gidersen. Çünkü söz uçar yazı kalır. Yayın yapma konusunda müşkilâtı olan hocalar en azından uzun vadeli programlarla kabiliyetli öğrenciler yetiştirerek yazılı eser bırakamıyorlarsa da en azından yaşayan eserler bırakabilirler.

Hatiboğlu: İnşallah o noktaya gelmez, bu derece karamsar olmamak gerekir. Özellikle, bu tenbîhâtınız ve dergimiz vasıtasıyla düşülen kayıtlar erken dönemde tedbir almasını, köklü konuların çalışılmasına matuf altyapıların oluşturulmasını sağlar.

Hocam çok teşekkür ederim. Beş saati aşan uzun ve değerli vaktinizi ayırdığınız için, Allah razı olsun. Öncelikle kendi adıma çok şey öğren-

dim. Hadis Tetkikleri Dergisi okuyucusu meslektaşlarıma da paylaştığımız hususları anlatacak olmaktan büyük memnuniyet duyuyorum.

Polat: Allah sizlerden razı olsun. Cenâb-ı Allah, hepimizin ilmimizi artırsın, ilmiyle âmil olanlardan eylesin. İslâm'ı en doğru şekilde anlamaya ve yaşamaya, Peygamber Efendimiz aleyhisselâtü vesselâmın sünnet'ine ittibaya muvaffak kılsın, bütün Müslümanlara rızasına uygun bir hayat yaşamayı nasip etsin. Okuyucularımızla bu hasbihale imkân verdiğiniz için ben teşekkür ederim.